

Dinko Odak
prof. politologije
Vijenac Frane Gotovca 1, 10020 Zagreb
dinko.odak@gmail.com

Primljeno/Received: 10.11.2016.
Prihvaćeno/Accepted: 21.4.2017.
Rad ima dvije pozitivne recenzije
Pregledni rad/Review

UDK 327.82(100:520)“1945“
355.445(520)“1945“

„PODNIJETI NEPODNOŠLJIVO“: KAPITULACIJA JAPANA 1945. GODINE

SAŽETAK: Od proljeća 1945. intenzivirale su se japanske diplomatske aktivnosti za prekid rata, vojne pripreme za odlučujuću bitku; američke za brzo i pobjedonosno okončanje sukoba bezuvjetnom kapitulacijom neprijatelja te sovjetske za što brži i uspješniji ulazak u dalekoistočni rat. Cilj ovoga preglednog članka jest razmotriti utjecaj atomskih bomba, odnosno sovjetske invazije Mandžurije, na japansku odluku o prihvatanju bezuvjetne kapitulacije u kontekstu spomenutih procesa. Pritisnut ratnom i ekonomskom realnošću, Japan je u proljeće 1945. bio zreo za kapitulaciju, no njegova militaristička vrhuška tvrdoglavo je odbijala položiti oružje, pripremajući posljednju veliku bitku. Istovremeno, japanska diplomacija pokušavala je navesti SSSR na ulogu medijatora između Japana i Saveznika, a objema je stranama najmanji zajednički nazivnik bio očuvanje sovjetske neutralnosti, formalno zajamčene Sovjetsko-japanskim sporazumom o nenapadanju. SSSR je sa svoje strane nastojao Japance zavljučiti diplomatskim procedurama što duže bude moguće, kako bi se jedinice Crvene armije mogle što bolje pripremiti za napad na Mandžuriju. Amerikanci su u veljači 1945. bili uvjereni kako za uspješan pohod protiv Japana treba suradnja s SSSR-om, napadom na Kvantunšku armiju u Mandžuriji pa su je i dogovorili tijekom konferencije u Jalti. Do Potsdamske konferencije situacija se promijenila i sovjetsko sudjelovanje više nije bilo nužno te su Amerikanci napravili sve što su mogli kako bi usporili i odgodili sovjetsko priključenje ratu. Jedna od poduzetih akcija bilo je i atomsko bombardiranje Hirošime i Nagasakija, koje nije previše impresioniralo japansku vrhušku jer to su bila samo dva od više od šezdeset gradova uništenih od proljeća 1945. godine. Konačno, ulaskom SSSR-a u rat, japanski militaristi su napokon shvatili i prihvatili beznadnost situacije i potpomognuti „svetom odlukom“ cara Hirohita, napokon pristali na mir.

Gljučne riječi: Hirošima, Nagasaki, Hirohito, kapitulacija, Crvena armija, Kvantunška armija, Mandžurija, atomska bomba

Uvod

Kad je 2. rujna 1945., na palubi američkog bojnog broda „Missourri“, Japan potpisao predaju, bio je to početak – na Zapadu najzastupljenije – linearne i jednodimenzionalne interpretacije događaja posljednjih tjedana rata, u kojoj Tokio odbija bezuvjetnu kapitulaciju, Amerikanci bacaju atomske bombe na Hirošimu i Nagasaki, a šokirani Japanci, unatoč fanatičnom kultu borbe do smrti, odnosno želji za očuvanjem postojećeg oblika državnog uređenja, ipak pristaju položiti oružje. Koliko god ovakvo tumačenje bilo kratko i jasno, ono je krajnje pojednostavljeno i u nekim segmentima posve pogrešno! Ono naime zanemaruje djelovanja drugih čimbenika u korist prenaglašenog argumenta američkog oružja. Suprotno uvriježenim vjerovanjima, Hirošima i Nagasaki, iako važni događaji razine povijesne prekretnice, za japanske militariste nisu značili kvalitativnu, nego samo kvantitativnu razliku niti su uzrokovali nekakav poseban šok naciji koja je od proljeća 1945. izgubila više od šezdeset gradova. Ono zanemaruje i nastojanja mirovne frakcije unutar japanske vlade za sovjetskim posredovanjem kod Saveznika u svrhu okončanja rata i važnost SSSR-a za Japan, odnosno relativnu težinu sovjetskog ulaska u rat napadom na Kvantunšku armiju u Mandžuriji, 9. kolovoza 1945. godine. Suočena istovremeno s dvama toliko jakih protivnika, od kojih je u jednog čak i polagala nade za pomoć pri okončanju rata, japanska je vrhuška bila napokon uvjerena kako nema izgleda za bilo kakav uvjetovani mir. Atomska bomba jest važna za naraciju o kapitulaciji Japana, ali daleko od toga da je odlučujuća, osim u smislu toga što je njezina uporaba dala priliku caru da „sačuva obraz“ pri objavi predaje, implicitno se pozivajući na učinkovitost i strahote toga novog oružja.

Unutar glavnih povjesnih struja, upoznat ćemo odnose nekih aktera drame: mirovne i ratne frakcije u japanskoj vladi, od kojih je prva zagovarala trenutni prekid rata, pa (konačno) i po cijenu bezuvjetne kapitulacije, dok se druga uzdala u posljednju, krvavu bitku kojom će obeshrabriti Amerikance i iznuditi povoljnije uvjete priznanja poraza; predsjednika Trumana i američke „meke“ frakcije koja je zagovarala zadržavanje japanske monarhije, a s ciljem što bržega postizanja mira; odnose Amerike i Rusije; kao i Staljinove zaplotnjačke planove za pravovremeni ulazak u dalekoistočni rat u velikom stilu, kako bi osigurao sve teritorijalne dobitke obećane SSSR-u na konferenciji u Jalti, veljače 1945. godine. Svi su ti događaji i procesi od velike važnosti te ćemo njihove tokove pratiti kroz vijuganja u delti rijeke vremena, dok se ne uliju u jedinstveno more zbivanja čiji će plimni val preplaviti Japan u razdoblju između uporabe atomskih bomba i prestanka neprijateljstava.

1. Japanska situacija 1944. – 1945.

Na ogromnom području koje su zaposjele japanske flote i armije, kraj 1944. i početak 1945. godine obilježila su zbivanja čiji je ukupan zbir označavao potpuni japanski poraz. U

posljednjoj dekadi listopada 1944., započelo je američko iskrcavanje na Filipine s primarnim ciljem prekida komunikacije između jugoistočne Azije i matičnoga japanskog arhipelaga, a unatoč relativno brzom pobjedi nad glavninom obrambenih snaga, borbe na Filipinima nastavile su se do predaje Japana. U studenome 1944. započeo je i saveznički napad na Burmu, koja je do srpnja iduće godine bila oslobođena; od veljače do ožujka 1945. vođena je krvava bitka za otok Iwo To (Iwo Jima), koji su napadači osvojili tek po uništenju gotovo cjelokupnoga japanskog garnizona; od početka travnja do potkraj lipnja trajala je podjednako bespoštedna bitka za otok Okinavu, u kojoj su američke trupe pretrpjele astronomskih 100.000 gubitaka; 1. svibnja započelo je oslobađanje Bornea, okončano tek japanskom kapitulacijom. Od proljeća 1945. američke strateške zračne snage sistematski su pretvarale japanske gradove u gomile razvalina i pepela, a jedino su u Kini zavojevači nastavljali seriju ofenziva te u ožujku 1945. izvršili kompletnu okupaciju vichyjskog dijela Indokine, poništavajući dogovore s tom marionetskom tvorevinom.⁹⁵⁸

Glavnina japanske ratne mornarice, uključujući i mornaričko zrakoplovstvo s pripadajućim nosačima zrakoplova, uništena je u nizu bitaka od druge polovine 1942. do kraja 1944., a trgovačka je mornarica krajem 1944. i tijekom prve trećine 1945. godine pretrpjela ogromne gubitke u američkomu podmorničkom ratu. Ono što je u proljeće 1945. još preostalo od njezinog brodovlja, bilo je izuzetno osjetljivo na kampanju zračnog polaganja podvodnih mina u obalne vode i ušća plovinih japanskih rijeka, koja je utjecala čak i na priobalno ribarenje. Tučena i okljaštrena, trgovačka mornarica prestala je biti čimbenikom u kalkulacijama obiju strana. Japansko otočje time je došlo pod potpunu opsadu, što je bio posljednji udarac već gotovo posve iscrpljenim resursima zemlje. Nedostatak osnovnih primarnih sirovina utjecao je na čitav Japan i na sve aspekte svakodnevice, a posebno na sposobnost vođenja rata: proizvodnja čelika iznosila je jedva trećinu službeno projicirane; nedostatak aluminijske i boksitne sječke je proizvodnju zrakoplova za sedamdesetak postotnih bodova; nedostatak ugljena strmoglavio je proizvodnju municije za pola; nedostatak goriva i ljudstva uništio je japanski interni transport i bilo je samo pitanje tjedna kad će svi vlakovi prestati prometovati; kemijska je industrija kolabirala. Nazirao se kraj izgradnje čeličnih brodova, no sve je to bilo zasjenjeno katastro-

⁹⁵⁸ Japanci su se suzdržavali od potpunog preuzimanja Indokine pod vichyjevskom upravom iz više razloga, od kojih se glavni odnosio na administrativne okupacijske probleme poznate im iz Malaje i s Jave, prouzročeni nepripremljenošću Armije kojoj je nedostajalo kvalitetnih birokrata i prevoditelja za obavljanje tako složenog zadatka kao što je okupacijska uprava, dodatno kompliciranog jezičnom barijerom između osvajača i osvojenih. Smatrali su kako će uz francusku kolonijalnu, dobro uigranu i treniranu upravu moći bolje eksploatirati vijetnamske primarne sirovine. Na potpunu okupaciju su se odlučili tek 9. ožujka 1945., zbog (a) sumnjičavosti naspram vichyjevske vlade – tada već dugo u Njemačkoj i (b) zbog rapidnoga savezničkog napredovanja u Burmi i na Filipinima. Vidi: Office of Strategic Services – Research and Analysis Branch, Japanese seizure of French Indochina, *Current Intelligence Study*, No. 4 / March 1945.

falnom žetvom riže koja je zaprijetila masovnom glađu u skoroj budućnosti, pogotovo zbog nemogućnosti dopreme hrane s Formoze (Tajvana), odnosno iz bogatih okupiranih krajeva jugoistočne Azije. Crna burza je cvala; cijena najvećeg dijela artikala iz uobičajene je japanske potrošačke košarice od početka rata narasla (u prosječnih) 4.200%! Povrh svega, za potrebe ratne proizvodnje je tijekom posljednjih mjeseci rata bilo mobilizirano čak 3.360.000 žena i djevojaka, koje su na završetku rata činile 36% ukupne radne snage direktno upregnute u ratnu proizvodnju. Japan je ostao je u borbi samo snagom volje njegova vojnopolitičkog vodstva, no početkom 1945. je u nekih od ključnih igrača ove drame ta volja erodirala, potkopana neumitnom matematikom stvarnosti. Rat u Europi bližio se kraju i uskoro će dobrano oslabljeni Japan ostati sâm, suočen s cjelokupnom vojnom moći zapadnih Saveznika. Bilo je vrijeme za okončanje ludosti. Nakon što je 7. travnja 1945. vlada pod premijerom (generalom) Kuniakijem Koisom odstupila, na njezino je mjesto postavljena vlada pod premijerom (admiralom) Kantarom Suzukijem, s mandatom za okončanje rata, do kojeg će morati prijeći dug i vijugav put.

2. Frakcije velike šestorke, „kokutai“ i car

Suočavanje s porazom djelovalo je posve različito na glavne japanske vojnopolitičke aktere. Sâm premijer Suzuki imao je mandat za okončanje rata, no smatrao je mir tek dalekom mišlju te, barem javno, podržavao armijsku ideju „borbe do kraja“ ili kolektivnoga, nacionalnog samoubojstva. Ostali iz Suzukijeve vlade podijelili su se na dvije struje unutar Vrhovnog vijeća za vođenje rata⁹⁵⁹ (dalje Vijeće ili Velika šestorka). Prva je ignorirala ratnu stvarnost, fanatično-fatalistički zagovarajući nastavak borbe pod svaku cijenu, nadajući se nanijeti Amerikancima takve gubitke da će ovi izgubiti volju za daljnjom borbom i pristati na „meki mir“ s Japanom, umjesto višekratno proklamirane bezuvjetne kapitulacije. Nisu se zanosili konačnom pobjedom, iako su se u javnim istupima na nju pozivali perpetuirajući propagandne slogane, nego su nastojali iznuditi najmanje bolan poraz – bez obzira na cijenu koju će njihov narod morati za nj platiti. Najtvrdi član ratne frakcije bio je general Korečika Anami, ministar Armije, puno poznatiji po militarističkoj zagriženosti, nego po oštroumnosti. Gotovo svi ostali članovi Vijeća podupirali su ga u prvim danima vlade, no situacija se s vremenom izmijenila te je naposljetku Anami ostao jedini zagovornik rata. Problem je bio u tome što su sve odluke Vijeća morale biti jednoglasne i jedan disonantni glas bio je dovoljan za nastavljanje ludosti.

⁹⁵⁹ U Suzukijevoj vladi članovi Vijeća bili su, osim premijera, admirala Suzukija: ministar vanjskih poslova, Šigenori Togo; ministar Kopnene vojske, general Korečika Anami; ministar Ratne mornarice, admiral Micumasa Jonai; šef Generalštaba, general Jošidžiro Umezu; šef Admiraliteta, admiral Koširo Oikava. Vidi: Richard B. FRANK, *Downfall: The End of the Imperial Japanese Empire*, New York, 1999., 87.

Druga frakcija – u početku samo u osobi ministra Mornarice, admirala Micumase Jonaija, da bi s vremenom narasla na većinu Vijeća – smatrala je kako će rat ovako ili onako završiti potpunom savezničkom pobjedom te bi bilo mudro japanski narod poštediti bespotrebne boli i žrtava, kao i Saveznike, čija će snishodljivost zasigurno biti proporcionalna gubicima pretrpljenim za pobjedonosno zaključenje sukoba. Zagovarali su nešto manje fantastičan pristup prekidu rata, isprva izražen u četirima, a konačno u samo jednom uvjetu za polaganje oružja – opstanku carske kuće, koji bi formalno utvrdili tijekom pregovora o kapitulaciji. Ta je skupina pak bila razvedena sa stvarnošću prema drugome mjerilu – oni su razmišljali i govorili kao da je Japan ravnopravan i uvažen član svjetske diplomatske zajednice s pregovaračkim kredibilitetom, a ne međunarodna parija odgovorna za smrt najmanje 25 milijuna ljudi i patnje njih mnogo više! Najveća prepreka miru bila je koncentracija političke moći u rukama nepokolebljivih militarista, što je bilo najvidljivije u Armiji. Ona je uspješno stopirala svaku politiku koja se ticala vojnih stvari, a kritiku je smatrala ravnom izdaji, no s druge strane se vrlo slobodno uplitala u sve državne poslove, pod izlikom obrane i nacionalne sigurnosti. Ratna mornarica je držala podjednake prerogative, ali ih je znatno manje zloupotrebljavala. To što je Mornarica upoznala potpuni poraz mjesecima prije Armije,⁹⁶⁰ pomoglo je nekim visokopozicioniranim mornarima u prevladavanju militarističke tvrdoglavosti.

Saveznici su bili svjesni šizme u japanskoj vrhuški, zahvaljujući presretanju mnogih poruka diplomatske komunikacije (program MAGIC),⁹⁶¹ poput ove španjolskoga vojnog atašea u Tokiju, od 11. travnja 1945.: „U tijeku je moralna bitka između onih koji žele nastaviti rat pod svaku cijenu i realista koji preporučuju mir kako bi spasili Carstvo. Stari admiral Suzuki dobio je mandat za sastavljanje vlade koja će promijeniti politiku, no takva će promjena biti moguća samo dopusti li Amerika Japanu očuvanje časti, dok će se u suprotnom rat nastaviti i ozbiljni događaji će postati neizbježni.“⁹⁶² Zaključujući prema mnoštvu presreta sličnog sadržaja, američka Mornarička obavještajna služba angažirala je svoj odjel za psihološko ratovanje (OP-16-W) za provedbu programa namijenjenog višim ešalonima japanskih oružanih snaga i državne uprave, a prema planu i pod vodstvom kapetana Ellisa Zachariasa, iskusnog američkog obavještajca i jednog od pionira suvremenoga psihološkog ratovanja. Najveći dio Zachariaso-va plana, koji je uključivao tajnu diplomaciju i tajne pregovore s Japanom, bio je odbačen zbog nedostatka sluha za takav pristup u američkom vojnopoličkom vrhu, ali dio s psihološkom

⁹⁶⁰ Bitka u zaljevu Leyte u listopadu 1944. (vidi: http://www.microworks.net/pacific/battles/leyte_gulf.htm, (22. 9. 2016.) i Bitka u Filipinskom moru u lipnju 1945. (vidi: <http://www.secondworldwarhistory.com/great-marianas-turkey-shoot.asp>, (22. 10. 2016.) značile su totalni poraz japanske Ratne mornarice.

⁹⁶¹ Vidi: <https://www.britannica.com/topic/MAGIC-code-deciphering-process> (8. 3. 2016.).

⁹⁶² Edward, WILEY, The Uncertain Summer of 1945, *Cryptologic Quarterly*, 12/2011., 90.

radiokampanjom bio je odobren. Kapetanova je ekipa slušateljima objašnjavala kako Amerikanci ne žele iskorijeniti japanski narod ni uništiti njegovu kulturu, nego ga razoružati, kazniti militarističke zločince i ostati u Japanu dok se ne uspostavi vlast kakvu narod odabere, dokle god je miroljubiva. Teško je utvrditi koliko je uspješan program bio, to jest koliko je utjecao na japansko shvaćanje američkih poslijeratnih namjera, no Zacharias je ostao uvjeren kako bi implementacija čitavog plana značajno ubrzala japansku kapitulaciju.⁹⁶³

Jedna od nepoznanica, kako japanskim, tako i američkim visokopozicioniranim političarima i vojnicima, bila je Hirohito – japanski car. Osoba koja je uživala izniman ugled i čije su direktive imale apsolutnu težinu, no čiji je utjecaj, *de iure* zajamčen Ustavom „Mejidži“,⁹⁶⁴ bio *de facto* ograničen u aspektu odlučivanja, ali neograničen u utjelovljenju same biti japanske države i društva – takozvanom „kokutai“,⁹⁶⁵ iz čega je proizlazila velika važnost vladara za općedruštvenu manipulaciju pomoću osobe cara, koju su militaristi sustavno provodili desetljećima. Prema spomenutom Ustavu iz 1889., car je definiran kao „svet i nepovrediv“, a nalazio se na samom vrhu piramide moći – sva zakonodavna, izvršna i sudska vlast proizlazila je iz njegove (božanske) osobe, a bio je i vrhovni zapovjednik oružanih snaga, autoriteta jačeg od Kabineta, odnosno (kasnije) Vijeća. No to je bilo tako samo na papiru. U stvarnosti, što se političke moći tiče, car je bio jedva nešto više od figure jer (božanska) osoba koja je utjelovljenje esencije Japana transcendirala „grubu“ operativnu razinu, stoga se mora sudržavati od direktnog kreiranja politika. Odluke su „u ime cara“ donosili visoki dužnosnici, dok ovaj nije imao mogućnost utjecaja na usvojene politike, što je, prema istaknutom japanskom politologu M. Marujami, proizvelo „sistem neodgovornosti“.⁹⁶⁶

U posljednjim tjednima rata, nagan željom za spasom carske kuće i sebe samog, Hirohito je u suradnji s mirovnom frakcijom redefinirao „kokutai“ tako da odgovara novim okolnostima i prekinuo tradiciju carske odvojenosti od politike, direktno se uplićući u donošenje odluke o prihvaćanju bezuvjetne kapitulacije. Prema novoj, puno užoj definiciji, nebulozni „kokutai“ tumačio se samo kao očuvanje cara i dinastije, a ne više kao utjelovljenje same biti

⁹⁶³ Vidi: Pfeiffer, David A., Sage Prophet or Loose Cannon?, Prologue Magazine, Summer 2008, Vol. 40, No. 2 14. V. 2016.); <http://www.archives.gov/publications/prologue/2008/summer/zacharias.html> Rear Admiral Zacharias, Ellis M. USN (Ret.), How We Bungled the Japanese Surrender, Look Magazine, June 6, 1950; Warfare History Network, A Gamble for Peace: Ellis Zacharias & the South Pacific <http://warfarehistorynetwork.com/daily/wwii/a-gamble-for-peace-ellis-zacharias-the-south-pacific/> (3. IV. 2016.).

⁹⁶⁴ Vidi detaljnije: <http://www.ndl.go.jp/constitution/e/etc/c02.html> (27. 9. 2016.); <https://www.britannica.com/topic/Meiji-Constitution> (27. 9. 2016.).

⁹⁶⁵ Vidi: John. S. BROWNLEE, Four Stages Of The Japanese Kokutai [National Essence], <http://www.adilegian.com/PDF/brownlee.pdf> (27. 9. 2016.).

⁹⁶⁶ Masao Marujama, citiran u Tsuyoshi Hasegawa, Racing the enemy: Stalin, Truman and the Surrender of Japan, Harvard, 2006., 4.

Japana u osobi cara. Upravo je direktan carski angažman omogućio svršetak rata jer je careva „sveta odluka“ prerezala gordijski čvor nefunkcionalnosti podijeljene vlade. Prekid tradicije koja je cara ostavljala izvan operativne politike nije, kako ćemo vidjeti, bio jednostran, nego je prouzročio nasilnu reakciju dijela armijskih stožernih časnika srednjeg ešalona, odlučnih u sprečavanju kapitulacije, čak i pod cijenu vojnoga puča.

3. Japansko manevriranje prema miru

Nakon pada Saipana i Todžove vlade, u srpnju 1944., admiral Jonai naredio je kontraadmiralu Sokičiju Takagiju odlazak na „liječenje“. Prava svrha bolovanja bila je Takagijeva studija o mogućnostima okončanja rata. Kontraadmiral je bio pravi izbor za taj posao jer njegov oštri, analitički um nije dopuštao utjecaj rasprostranjenoga niponskog jingoizma⁹⁶⁷ na objektivnu procjenu situacije. Nakon što je proučio sve relevantne dokumente i obavio savjetovanja s grupom raznovrsnih stručnjaka, od ekonomista i vojnika do profesora i državnih službenika, kontraadmiral je izvijestio Jonaija kako će Japanu biti moguće kapitulirati samo umiješa li se car direktno u donošenje te odluke, no u jesen 1944. japansko je vodstvo bilo još daleko od priznanja poraza. Kako je poraz postajao sve sigurnijim, tako se povećavao i broj japanskih pokušaja uspostave komunikacije sa Saveznicima preko neutralnih država, sa svrhom započinjanja pregovora o primirju. Tijekom travnja 1945., grupa okupljena oko dr. Fritza Hacka (Nijemca) i japanskoga mornaričkog atašea u Bernu, poručnika bojnog broda Jošire Fudžimure, uspostavila je kontakt s filijalom Office of Strategic Services⁹⁶⁸ (dalje OSS; prethodnica CIA-e) u Bernu i održala seriju tajnih sastanaka o problematici okončanja rata. Napokon je, 3. svibnja, američki State Department ovlastio OSS za početak direktnih mirovnih pregovora, ali sad je počelo zavlačenje s japanske strane. Poručnik Fudžimura tijekom nekoliko tjedana pokušavao je regrutirati pretpostavljene za svoju inicijativu, koja je napokon zamrla nakon nekoliko neodređenih i oklijevajućih poruka ministara Jonaija i Togoja.

Istovremeno i nevezano s Fudžimurininim pokušajem, vojni ataše u Švicarskoj, general Seigo Okamoto, uspio je preko kontakata u Banci za međunarodna poravnanja u Baselu stupiti u vezu s Allenom Dullesom⁹⁶⁹, tada direktorom OSS-a za Švicarsku. Razmijenili su nekoliko poruka o mogućnosti izmjene bezuvjetne kapitulacije, to jest o jamstvu ostanka carske dinasti-

⁹⁶⁷ Jingoizam jest uvjerenje da je vlastita zemlja uvijek u pravu, a pojedinci koji zagovaraju jingoistički stav često podržavaju ekstremni šovinizam i agresivno ponašanje prema drugim zemljama. Vidi: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/jingoism> (24. 9. 2016.).

⁹⁶⁸ What was OSS?, <https://www.cia.gov/library/publications/intelligence-history/oss/art03.htm> (3. 10. 2016.).

⁹⁶⁹ Jedan od tvoraca CIA-e, prvi zamjenik ravnatelja i drugi ravnatelj. Vidi: <https://www.britannica.com/biography/Allen-W-Dulles> (9. 9. 2016.).

je na čelu države, no kako se Dulles nije na takvo što imao prerogativ obavezati i taj je mogući mirovni izvor presušio u kasno proljeće 1945. Zbog potrebe porecivosti, sve su kontakte inicirali nižerangirani japanski diplomati i/ili drugo diplomatsko osoblje, vojni i mornarički atašei, gospodarstvenici ili privatni emisari, osim u dvama slučajevima u kojima su mirovne uvertire započele na konzularnoj razini – u Vatikanu i Moskvi.

Vatikanski pristup nije bio samo trenutačni japanski hir jer su ovi još prije napada na Pearl Harbor razmišljali kako će u danom trenutku započeti rad na okončanju sukoba – nakon što pobjedonosno završe rat u Aziji i teško poraze SAD na Pacifiku, a Vatikan im se činio povoljnim diplomatskim kanalom prema Zapadu. Već u ljeto 1944., nakon pada Saipana, japanski ambasador Ken Harada je, prema izvještaju agencije Associated Press (dalje AP), obavijestio papu kako je Japan spreman završiti rat uza savezničko prihvaćanje nekoliko „minornih“ uvjeta koji izviru iz pretpostavljenog prava na opstanak japanskog društva i nacije. Uzbunjeni obznanjivanjem svojevrstnog priznanja njihove slabosti, Japanci su odmah pobili priču AP-a⁹⁷⁰ te su idućih mjeseci vatikanski kontakti mirovali, da bi se obnovili u proljeće 1945., kad je u lipnju Harada izvijestio kako mu se obratio talijanski biskup (kojeg odbija imenovati) s prijedlogom o neslužbenim mirovnim pregovorima. Cijelu je priču, navodno, inicirao (neimenovani) Amerikanac u Vatikanu, no Harada je upravo zbog upornog odbijanja otkrivanja identiteta te osobe otklonio ponudu. Kako su i svi ostali pokušaji za uspostavljanje veze s neprijateljem završili neuspjehom, Japanu je – izuzev direktnog obraćanja Saveznicima, koje bi značilo priznanje totalnog poraza i „gubitak obraza“ – preostala samo Moskva. Između Tokija i Moskve na snazi je bila čudna neutralnost. Nakon teškog poraza kod Kalkin-Gola u neobjavljenom Sovjetsko-japanskom pograničnom ratu 1939., Japan je s Moskvom, kojoj je trebalo sigurno zaleđe zbog očekivanog rata s Njemačkom, 13. travnja 1941. sklopio Pakt o neutralnosti. Najvažnije točke ugovora obvezivale su potpisnice na neutralnost u slučaju napada neke treće zemlje – ili koalicije zemalja – na jednu od njih te na poštivanje teritorijalnog integriteta Mandžukua (japanska marionetska država u Mandžuriji), odnosno Narodne Republike Mongolije (sovjetska satelitska mongolska država).⁹⁷¹ Dva i pol mjeseca po potpisivanju Sovjetsko-japanskog pakta o neutralnosti, SSSR je postao žrtva njemačkog napada, a osam mjeseci kasnije SAD žrtva japanskog. Time su se obje ugovorne strane našle u situaciji rata s koalicijom trećih zemalja, i to kao članovi sukobljenih saveza, no obje skrupulozno poštujući ugovorom zajam-

⁹⁷⁰ Kacuo Okazaki, vršitelj dužnosti glasnogovornika japanskog Odbora za informiranje, kategorički je porekao priču AP-a. Ako je priča AP-a (bila) pogrešna, izvor je vrlo vjerojatno bio Virgilio Scattolini, izvor američkog OSS-a obdaren bujnom maštom. Prema priči Washington Posta od 3. kolovoza 1980., Scattolinijev nadglednik bio je poručnik OSS-a James Jesus Angleton, više puta zavarano Talijanovim živopisnim izmišljotinama. Vidi: Edward, WILEY, *The Uncertain Summer of 1945*, *Cryptologic Quarterly*, 12/2011., 122.

⁹⁷¹ Vidi: <http://avalon.law.yale.edu/wwii/s1.asp> (27. 9. 2015.).

čenu neutralnost. Moskva, kako bi se mogla koncentrirati na obranu od Njemačke, a Tokio kako bi se mogao usredotočiti na osvajanja i rat protiv SAD-a.

Pogoršanje ratne situacije dovelo je SSSR u žižu interesa japanskog vodstva, koje je smatralo Moskvu izglednim kanalom za uspostavljanje veze sa Saveznicima, dok je održavanje njezine neutralnosti bilo esencijalno za planiranu obrambenu operaciju na domicilnom otočju jer je, smatrali su, rat protiv sile poput SAD-a bio moguć, koliko god težak, no protiv dviju takvih sila koje navaljuju po divergentnim osima, apsolutno nemoguć. Prema pukovniku Sakou Tanemuri, šefu 12. sekcije Carskog generalštaba (planiranje i operacije), japanski su ciljevi u odnosima sa SSSR-om bili sklapanje japansko-sovjetskog savezništva ili održavanje sovjetske neutralnosti. Kao vrstan strateg, Tanemura je shvaćao da ni jedno od to dvoje nije izgledno jer Japan nije imao moć prisile za održavanje sovjetske neutralnosti niti izvedivu politiku kojom bi ih se navelo u projapansku poziciju. Njegova je zamisao bila nastaviti borbu do izbijanja ozbiljnijih sukoba između SAD-a i SSSR-a glede prevlasti u poslijeratnom svijetu, što, uzme li u obzir to da su prve trzavice u Europi počele čak i prije kapitulacije III. Reicha, i nije bila posve nerealna ideja. U povoljnom bi trenutku, mislio je Tanemura, za Amerikance Japan mogao imati geopolitičku težinu znatno veću od njegove snage, što bi otvorilo mogućnost pregovora oko izmjene zahtjeva za bezuvjetnom kapitulacijom. Kako bi se to postiglo, trebali su biti spremni Sovjetskom Savezu prepustiti velik dio političkog utjecaja u Aziji, prostrane teritorije i određena gospodarska prava, a sve s ciljem nastavljanja njegove politike neutralnosti prema Japanu.

Nakon što je sovjetski ministar vanjskih poslova, Vjačeslav Molotov, 5. travnja 1945. obznanio želju SSSR-a za otkazivanjem produljenja Sovjetsko-japanskog pakta o neutralnosti po njegovu isteku 13. travnja 1946.,⁹⁷² Japanci su se uzbunili. Iako su obavještajci iz 5. sekcije Carskog generalštaba od travnja 1945. upozoravali na značajno pojačavanje sovjetskih postava na Dalekom istoku⁹⁷³ te iz toga izvlačili zaključak o neminovnosti napada, planeri i operativci iz

⁹⁷² Prema odredbama Sovjetsko-japanskog pakta o neutralnosti, ukoliko niti jedna od strana ne podnese zahtjev za njegovim raskidanjem najkasnije godinu dana prije isteka, on će se automatski produljiti na daljnjih pet godina. Vidi: <http://avalon.law.yale.edu/wwii/s1.asp> (27. 11. 2016.).

⁹⁷³ „U travnju (1945.) potpukovnik Isamu Asai, voni ataše pri japanskoj ambasadi u Moskvi, poduzeo je putovanje trans-sibirskom željeznicom. Primijetivši da Crvena armija odašilje dnevno 12 – 13 vlakova na istok, Asai je 27. travnja poslao telegram zamjeniku šefa Generalštaba Toširu Kavabeu, upozoravajući ga da će Sovjetima trebati samo dva mjeseca da na Daleki istok pošalju 20 divizija. Asai je zaključio kako sovjetski rat s Japanom treba smatrati neizbježnim.“ Hasegawa, Tsuyoshi, *Racing the enemy: Stalin, Truman and the Surrender of Japan*, Harvard, 2006., str. 58 (preveo D. O.); „Rano u svibnju 1945., obavještajni časnik Kvantunške armije upozorio je japanske diplomate na prijetnju koju Sovjeti predstavljaju Mandžuriji: 'Teško je reći provodi li se trenutni transport postrojba na istok zbog (a) stavljanja Japana pod pritisak, (b) pokretanja ofenzive na Japan i Mandžukuo... Pretpostavljajući da planiraju napad na Mandžukuo, vjerojatno će pokušati postići brzu pobjedu,

12. sekcije su zauzeli fantazmagorični stav prema kojem će Staljin pregovorima i ucjenama pokušati ishoditi što veće koncesije od Japana te da su otkazivanje Pakta i pojačavanje sovjetskih trupa na Dalekom istoku samo manevri za stjecanje što bolje početne pregovaračke pozicije, a ne uvod u vojnu kampanju. Smatrajući kako još uvijek mogu sklopiti savezništvo sa Sovjetima, poslužiti se SSSR-om kao medijatorom ili barem zadržati *status quo* kako bi mogli nastaviti s ratom protiv Saveznika, Japanci su usvojili Tanemurin pristup i odlučili Staljinu ponuditi relativno velike koncesije koje bi, ako ih budu prisiljeni sve „unovčiti“, značile povratak na geostrateške pozicije iz perioda prije Rusko-japanskog rata 1904. godine.⁹⁷⁴

Japanski ministar vanjskih poslova, Šigenori Togo, instruirao je svoga konzula u Moskvi, Naotakija Satoa, da posjeti Molotova i pokuša ispipati raspoloženje Sovjeta prema Japanu. Na sastanku održanom 29. svibnja 1945., Sato je našao Molotova izuzetno dobro i prijateljski raspoloženoga. Komunistički ga je kolega uvjeravao kako je njegovoj zemlji dosta rata te da se Sovjeti moraju hitno posvetiti domaćim problemima, insinuirajući mogućnost novih pregovora s Japanom. Bila je to proračunata igra. Staljin je morao otkazati Pakt o neutralnosti, ali pritom pokušati ne isprovocirati Japance prije negoli sve pripreme za sovjetski vojni angažman budu dovršene. S obzirom na to da je mandžurijska operacija početno bila planirana za drugu polovinu kolovoza, bilo je esencijalno dotada Japan zadržati u ratu i u tu su svrhu Sovjeti koristili svako raspoloživo sredstvo! Dva dana kasnije, Togo je odlučio angažirati iskusnog diplomata Kokija Hirotu kao posebnog izaslanika sovjetskom konzulu u Tokiju, Jakovu Maliku. Ambasador Sato se takvom potezu oštro protivio smatrajući rat izgubljenim, a rusku vezu iluzijom. Unatoč tome, naređen mu je nastavak kontakata sa sovjetskim Ministarstvom vanjskih poslova u smislu mirovne medijacije, uz obećanje obilne nagrade za SSSR. Nakon nekoliko potraćenih tjedana, tijekom kojih ga je Molotov uspješno i bezobrazno zavlacio, Sato je, 13. srpnja, u telegramu Togou napisao: „(...) nema nikakve šanse da Sovjetski Savez prijeđe na našu stranu, ili nam pruži ikakvu podršku (...) Japan je poražen (...) Moramo se suočiti s tom činjenicom (...).“⁹⁷⁵

Bez obzira na Satovo protivljenje, Hirota i Malik su se prvi put susreli 3. lipnja, na kupalištu u Hakoneu gdje je sovjetski konzul potražio zaklonište od američkih zračnih napada. Bio je to njihov tek prvi susret, pun Japančeva laskanja „mladom diplomatu“ i Sovjetskom Savezu. Sljedeći je dan Hirota odlučio pozvati u goste Maliku. Dvadesetak su minuta razgovarali potpuno besplodno o potrebi mira u Aziji. Ni jedan nije želio otkriti svoje pravo stajalište i namje-

koristeći višestruko nadmoćne snage... ..ali proći će najmanje tri mjeseca dok ne prebace potrebne ljude s naoružanjem u istočni Sibir.“ WILEY, *The Uncertain Summer of 1945, Cryptologic Quarterly*, 12/2011., 100.

⁹⁷⁴ Vidi: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=53765> (7. 10. 2016.).

⁹⁷⁵ WILEY, *The Uncertain Summer of 1945, Cryptologic Quarterly*, 12/2011., 99.

ru, no obojica su pokušavali navesti suparnika da upravo to učini. Napokon je Malik prekinuo šaradu, primijetivši kako posljednjih godina Japan baš i nije bio zemlja čije bi politike i na njima temeljena djelovanja ikome ulijevale povjerenje u mirotvorstvo te zatražio konkretne mjere kojima Hirota namjerava popraviti odnose dviju zemalja. Ovaj mu ih, naravno, nije mogao iznijeti – jer ih nije niti imao! Malik je ispravno zaključio da Japan namjerava završiti rat te kako će pokušati iskoristiti SSSR kao medijatora. Preporučio je Molotovu maksimalno iskorištavanje situacije kako bi se izvukli što krupniji dobici bez potrebe prolijevanja krvi, ali Molotov i njegov šef Staljin imali su sasvim drukčije planove. Malik je 15. lipnja dobio instrukcije za daljnje postupanje s Hirotom – sovjetski veleposlanik se trebao suzdržati od iniciranja razgovora, no prihvatiti ih na Hirotin zahtjev te ga, u slučaju da se ovaj opet zadrži na generalnim opservacijama, izvijestiti kako će sadržaj razgovora proslijediti Moskvi prvom mogućom prilikom, ali putem diplomatskog kurira, što je bio najsporiji mogući komunikacijski protokol. Iz danih se instrukcija može iščitati da je dvojac Staljin-Molotov odlučio iskoristiti ove razgovore kao jedan od alata za produženje rata. Serija od četiriju besplodnih razgovora Hirota-Malik, kao i Satovi višetjedni pokušaji u Moskvi, potratili su Japancima više od mjesec dana tijekom kojih su bili fokusirani na moskovsko rješenje problema i propustili stupiti u direktnu vezu sa Saveznicima preko Berna, Basela, Vatikana, Stockholma ili neke druge neutralne lokacije, dok je za takvo što još postojala šansa (šansa, koja je nakon objave Potsdamske deklaracije sasvim nestala). Staljin je, naprotiv, izvrsno koristio svaki raspoloživi trenutak.

4. Staljinove želje i mogućnosti

Potkraj europskog rata, u veljači 1945., Velika trojka (J. Staljin, F. D. Roosevelt i W. Churchill) je u krimskom ljetovalištu Jalti održala sastanak na kojem je iskrojila novu svjetsku geopolitičku scenu te raspravila kojim će kursom nastaviti rat protiv Japana. U tom smislu, Staljinu je najvažnija bila pozivnica za priključenje dalekoistočnom sukobu. SSSR je, prema obećanju njegova vođe, trebao zaratiti s Japanom najviše tri mjeseca po kapitulaciji Njemačke. Staljin, naravno, nije djelovao iz dobre volje, nego iz tvrdoga sovjetskog interesa jer su njegovoj zemlji za taj rat dana obećanja velikih i značajnih dobitaka:

- 1.) očuvanje statusa quo u vanjskoj Mongoliji;
- 2.) obnavljanje negdašnjih ruskih prava, izgubljenih ratom protiv Japana 1904.:
 - južni dio Sahalina s okolnim otocima bit će vraćen SSSR-u;
 - trgovačka luka Dairen bit će internacionalizirana uz očuvanje prvenstvenoga sovjetskog interesa;
 - Port Arthur će biti iznajmljen SSSR-u;

- istočnokineska i južnomandžurijska željeznica bit će pod zajedničkom upravom sovjetsko-kineske kompanije uz očuvanje sovjetskog prvenstva i uz opstojnost kineskog suvereniteta u Mandžuriji;

3.) Kurilski otoci bit će predani SSSR-u.

U ovim zahtjevima dolazi do izražaja Staljinova diplomatska lukavost, i to u razdvajanju teritorijalnog potraživanja iz točaka 2 i 3 te u relaciji prve stavke, 2. točke, u kojoj se u odnosu na južni dio Sahalina koristi termin „bit će vraćen“, i 3. točke o Kurilima, ili teritoriju koji će „biti predan“ Sovjetskom Savezu. Problematika južnog Sahalina je time predstavljena obnovom nekadašnjih ruskih prava (1904.) i odvojena od problematike Kurila, koji će biti predani SSSR-u bez obzira na povjesno pravo. Time se Staljin zaštitio od odredaba Deklaracije iz Kaira,⁹⁷⁶ odnosno implicitno je rastegnuo njezino važenje u slučaju Japana i SSSR-a do 1904. godine. Razdvajanje i savezničko nehajno prihvaćanje ovih točaka ga je, također, zaštitilo od odredaba Atlantske povelje,⁹⁷⁷ čiji je potpisnik bio i SSSR. Komunistički vojskovođa polučio je velik pregovarački uspjeh, no ovaj je bio uvjetovan – zahtijevao se Čang Kaj-šekov pristanak. Predsjednik Roosevelt se obvezao obavijestiti ga o dogovoru iz Jalte i nagovoriti na suradnju. Računajući na to da će pregovori s Kinezima biti teški, ali uspješni, Staljin se posvetio planiranju vojne operacije kojom je trebao na terenu osigurati sve „papirnate“ dobitke. Problem sovjetskog vodstva je u tom trenutku bio trostruki: trebalo je uspješno zaključiti pregovore s Kinom; istovremeno pripremiti ratnu operaciju gigantskih razmjera bez alarmiranja Japanaca; a sve to postići dovoljno brzo da se preduhitri njihova kapitulacija.

Staljin je naumio pregovore s Kinezima završiti prije konferencije u Potsdamu, tijekom koje je računao na službeni poziv pridruživanju ratu protiv Japana te je želio imati ispunjen uvjet za punovažnost jaltskog dogovora. Pregovori s kineskim predstavnikom Sung Cu-venom (T. V. Soong) započeli su 2. srpnja i odmah zapeli! Sung se pokazao kao tvrd i vješt zaštitnik kineskih interesa pa je deset dana kasnije Koba⁹⁷⁸ prekinuo pregovore, kako bi ih nastavili nakon konferencije u Potsdamu. Sino-sovjetski pregovori nastavljeni su u svjetlu nevjerojatnog uspjeha Crvene armije u Mandžuriji, koji je natjerao Sunga, pod Čangovim pritiskom, na brzu

⁹⁷⁶ U Kairu su SAD, Kina i Velika Britanija izjavile kako se samo bore protiv japanske agresije, bez želja za vlastiti probitak i/ili teritorijalnu ekspanziju te kako će Japan kazniti oduzimanjem svih područja stečenih sudjelovanjem u I. svjetskom ratu i svih područja vojno otetih Kini i ostalim zemljama i stvoriti slobodnu i nezavisnu Koreju. Vidi Deklaraciju iz Kaira: <http://avalon.law.yale.edu/wwii/cairo.asp> (23. 3. 2016.).

⁹⁷⁷ Kao trajne vrijednosti savezničke pobjede relevantne za kurilski slučaj, Atlantska povelja je navela: zabranu teritorijalnog uvećanja; zabranu teritorijalnih promjena koje bi išle protiv želja naroda; pravo na samoodređenje; smanjenje trgovinskih ograničenja itd.. Vidi Atlantsku povelju: <http://avalon.law.yale.edu/wwii/atlantic.asp> (23. 3. 2016.).

⁹⁷⁸ Bivše Džugašvilijevo konspirativno ime koje su koristili stari drugovi. (op. a.).

negodbu: pristao je na sovjetske zahtjeve u vezi s mandžurijskom željeznicom i neovisnošću Koreje; odlučno odbio dopustiti sovjetske vojne baze u Mandžuriji, ali se složio platiti troškove Crvene armije za vrijeme njezina boravka na kineskom tlu. Staljin je Kinezima pružio manje ustupke oko Dairena i željeznica te podržao Čang Kaj-šekove nacionaliste kao jedine legalne i legitimne kineske vlasti, odričući se Maovih komunista u korist sigurnosti Sovjetskog Saveza.

5. Američki planovi za okončanje rata

Nakon pobjede na Guadalcanalu, u veljači 1943., američke su oružane snage, predvođene Mornaricom, sustavno lomile otpor japanskog vanjskog, a potom i unutarnjeg strateškoga obrambenog prstena, te u veljači 1945. stupile marinskom cokulom na sveto japansko tlo vulkanskog otoka Ivo To, a u travnju i Okinave, drobeći cijelim tim putem Carsku japansku ratnu mornaricu uz nevjerojatno povećanje vlastitih efektivna za gotovo 1.200 ratnih brodova do listopada 1945. godine.⁹⁷⁹ Svima u američkim oružanim snagama bilo je jasno da je nakon dovršetka osvajanja Okinave, 22. lipnja 1945., idući korak invazija japanskoga matičnog otočja, kodnog naziva „Downfall“ (pad). Plan „Downfall“ prihvaćen je 25. travnja 1945., odlukom američkog Združenog stožera klasificiranom kao JCS 924/15. „Downfall“ je bio podijeljen u dvije operacije: „Olympic“ – usmjerene na osvajanje južne trećine Kjušua, s početkom 1. studenog 1945. te „Coronet“ – s ciljem zaposjedanja Honšua, zakazane za 1. ožujka 1946. godine. Operacija „Olympic“ bila je nužan preduvjet „Coroneta“, zbog uspostave baze operacija znatno bliže od Okinave. Upravo je taj otok trebao biti područje okupljanja američke pomorske armade i 14 divizija koje su se 1. studenog spremale uspostaviti mostobran u Japanu. Operacija „Coronet“ trebala je biti čak i veća, s 25 divizija u prvom ešalonu, a njezin je cilj bio dvokrakim maršem na Tokio natjerati Japance u odlučujuću bitku na ravnici Kanto.

Unutar Združenog stožera postojalo je neslaganje oko smislenosti invazije Japana. Admiral Ernest King smatrao je pomorsku blokadu više nego dovoljnom za davljenje posrnulog neprijatelja, dok je general „Hap“ Arnold isto želio postići beskrupuloznim strateškim bombardiranjem koje bi mu poslužilo kao nezaobilazni argument u borbi za odvajanje Ratnog zrakoplovstva od Armije i njegovo pretvaranje u posebnu, nezavisnu službu. Nasuprot njima, načelnik Združenog stožera – general George Marshall – je, iako nevoljko, zauzeo čvrst stav i naredio početak izrade detaljnih planova za „Downfall“. Ono što ga je najviše odbijalo od te zamisli bila je cifra očekivanih gubitaka, koji su – prema računici⁹⁸⁰ – za „Olympic“ trebali

⁹⁷⁹ Vidi: Ernest, J. KING, *US Navy at War 1941-1945*, Appendix B: Major Combatant Ships Added to United States Fleet, 7 December 1941 – 1. October 1945, <http://www.ibiblio.org/hyperwar/USN/USNatWar/USN-King-B.html> (17. 9. 2016.).

⁹⁸⁰ Vidi: FRANK, *Downfall: The End of the Imperial Japanese Empire*, New York, 1999., 135 – 142; Michael, KORT, *The Columbia guide to Hiroshima and the Bomb*, New York, 2007., 96 – 99.

iznositi 456.000 – 515.000 ljudi, od kojih 120.000 – 135.000 poginulih, dok bi se s operacijom „Coronet“ popeli i do fantastičnih 1.200.000 ljudi, od kojih čak 315.000 poginulih! Upravo su očekivani gubici nagnali Marshalla da se oštro usprotivi svakoj i svačijoj ideji o nepotrebnosti sovjetske participacije u završnim operacijama, bila ona ili ne direktno povezana s američkim djelovanjima. U takvoj ogromnoj bitki je svaka pomoć dobrodošla, a prema generalu Douglasu MacArthuru „(...) svaki poginuli Rus značit će jednoga poginulog Amerikanca manje“.⁹⁸¹

Japanci su točno predvidjeli da će američki ciljevi biti (a) južni dio Kjušua i (b) desant na ravnicu Kanto. Kako bi parirali dobro predviđenim i očekivanim američkim akcijama, još su od ranog proljeća 1945. na domicilni arhipelag dovodili jedinice iz raznih područja, pogotovo iz Mandžurije, tako da je potkraj srpnja 16. područna armija zadužena za obranu Kjušua imala 15 divizija, 7 nezavisnih mješovitih brigada, 3 nezavisne tenkovske brigade i dvije tvrđavske jedinice ili – u krupnim operativnim postrojbama – 3 armije i 2 armijska odreda.⁹⁸² Rast efektivna dogodio se ispunjavanjem zahtjeva „Kecu-go“ (odlučujuće) strategije, usvojene 8. travnja 1945., prema kojoj je 16. područna armija dobila prvenstvo u pojačanjima i opremi zbog očekivanog američkog iskrcavanja na južni Kjušu. Cilj strategije bio je uništenje neprijatelja na moru, napadima rojeva zračnih i pomorskih „specijalnih jurišnih jedinica“, što je eufemizam za samoubojice. Inicijalno, valjalo je potopiti što je više moguće nosača aviona, da bi potom čitavo zrakoplovstvo (oko 10.000 aparata) napalo nezaštićene transporter. Za slučaj uspješnog američkog iskrcavanja, desantne jedinice trebalo je poraziti na invazijskim plažama, a ne uspije li se u tome, pripremljena je duboka obrana pri čijem su planiranju iskorištene sve lekcije naučene u borbama širom Pacifika.

Početak 1945., svakako i u vremenu Jaltske konferencije, Amerikanci su još uvijek bili uvjereni kako im za uspješan završni pohod protiv Japana treba suradnja s SSSR-om, i to direktna, ratna suradnja. Sovjetskim napadom bi jaka Kvantunška armija, raspoređena za obranu Mandžurije, bila prikovana na kontinentu i u nemogućnosti priskočiti u pomoć obrani matičnih otoka. Stoga je jedan od jaltskih ciljeva američkog predsjednika Roosevelta bio uvući Staljina u rat protiv Japana. Koba je to jedva dočekao te, sav sretan, obećao Amerikancu sovjetski ulazak u dalekoistočni rat tijekom druge polovine kolovoza. U međuvremenu se situacija znatno izmijenila: predsjednik Roosevelt je umro, a naslijedio ga je Harry Truman; počeli su ozbiljniji sukobi Saveznika u Europi, prvenstveno glede pitanja Poljske, a uništenje japanske trgovačke mornarice isključilo je potrebu sovjetskog napada na Mandžuriju kao preduvjeta

⁹⁸¹ General D. MacArthur neslužbeno ratnom reporteru u Manili, 6. kolovoza, citiran u: Max, HASTINGS, *Retribution: The battle for Japan 1944 – 1945*, New York, 2009., 445.

⁹⁸² Japanci su za „grupu armija“ koristili pojam „područna armija“ (, homen-gun), koji je u snazi bio ekvivalent našem pojmu „armija“; dok je njihov pojam „armija“ (, gun), po snazi bio jednak našem pojmu „korpus“ (op. a.).

uspješne invazije japanskog arhipelaga jer se jedinice Kvantuške armije više nisu imale čime prebaciti u Japan. No bez obzira na sve, Marshall se nije želio odreći sovjetske pomoći pa je ulazak SSSR-a u rat ostao na agendi za Potsdamsku konferenciju.

Unatoč tome što se vidio kao nastavljatelj Rooseveltove politike, Truman nije bio isto što i njegov prethodnik. Imao je sasvim drukčije ideje o međunarodnim odnosima, drukčiji nastup, metode odlučivanja i organizaciju posla, a politikama koje je provodio udario je vlastiti pečat. Odlučan poštovati dogovore svoga prethodnika, a vidjevši kako Sovjeti uvelike ignoriraju dogovor s Jalte u slučaju Poljske te da zahvaljujući fizičkoj kontroli terena jednostavno namjeravaju postaviti komunističku vlast pod krinkom prijelazne vlade i time stvar staviti *ad acta*, Truman je, prema savjetima nekoliko izrazito antisovjetski raspoloženih i visokopozicioniranih članova administracije, odlučio uzvratiti obustavom isporuka Lend-Lease⁹⁸³ (dalje LL) materijala za SSSR te 12. svibnja 1945., pododbor komiteta LL-protokola zadužen za isporuke, počinje izvršavati predsjednikovo naređenje od 10. svibnja o prestanku isporuke materijala Sovjetskom Savezu rutama iz atlantskih luka i luka Meksičkog zaljeva. Ne samo da je valjalo prekinuti s ukrcajem materijala na brodove u američkim lukama, nego su opozvani i oni na putu za Europu! Taj je potez isprovocirao živu diplomatsku reakciju. *Charge d'affaires* ruske ambasade u Washingtonu, Nikolaj Novikov, američki je čin nazvao „(...) promišljenom neprijateljskom politikom prema Sovjetskom Savezu (...)“⁹⁸⁴ što je u diplomatskom žargonu izrazito oštar govor. Sovjeti su potegli i kartu stvaranja dovoljnih zaliha potrepština za dogovorenu ofenzivu Crvene armije u Mandžuriji, kojoj je američki materijal bio važan preduvjet.⁹⁸⁵ Osupnut tako žestokom reakcijom, Truman je neodložno ispravio LL „pogrešku“, sad još i više ponukan pronaći rješenje koje će sovjetske prijatelje zadržati izvan rata protiv Japana. Uz najbolju volju takvo mu je rješenje izmicalo, izuzev u slučaju uspješnog testiranja atomske bombe. Očekivano testiranje atomskog oružja odigrat će se tijekom Potsdamske konferencije. Predsjednik je, vrlo vjerojatno, već počeo atomsku bombu, pokaže li se uspješnom, smatrati panacejom za mnoge svoje ratne i druge vanjskopolitičke boljke.

Želja za što bržim iznuđivanjem japanske kapitulacije, potaknula je u proljeće 1945. na pojačano djelovanje frakciju američke administracije koja je podržavala sklapanje „mekog mira“ s Japanom. Zagovornici „mekog mira“ bili su redom stručnjaci za tu zemlju, predvođeni državnim podsekretarom Josephom Grewom, diplomatom velikog iskustva u Japanu,

⁹⁸³ Vidi: <https://www.britannica.com/topic/lend-lease> (5. 8. 2016.).

⁹⁸⁴ Tsuyoshi, HASEGAWA, *Racing the enemy: Stalin, Truman and the Surrender of Japan*, Harvard, 2006., str. 75.

⁹⁸⁵ Sovjeti su za ofenzivu u Mandžuriji od Amerikanaca tražili 860.000 t suhe hrane, 206.000 t goriva i 500 tenkova Sherman. Najveći dio zatraženog materijala su i dobili. Vidi: HASTINGS, *Retribution: The battle for Japan 1944 – 1945*, New York, 2009., 486.

gdje je služio kao posljednji predratni konzul SAD-a. Znajući koliko je „kokutai“ značajan Japancima, pokušavali su uvjeriti predsjednika Trumana u potrebu jamstva barem jednoga (minimalnog) uvjeta kapitulacije – o(p)stanka carske kuće. Prihvaćanjem ostanka cara na čelu zemlje, Amerikanci bi japanskoj mirovnoj frakciji dali dovoljan razlog za tvrdnju o uspješnom očuvanju (vrlo suženog pojma) „kokutai“, odnosno za iluziju o pregovornome miru. Truman je prijedloge Grewa i drugih pažljivo saslušao i racionalnim dijelom svojeg bića pristajao uz njihovu razumnost, no meki pristup Japanu pa čak značio on i moguće pretjecanje sovjetske intervencije u rat, u novog predsjednika jednostavno nije dolazio u obzir, dok prijašnje Grewovo inzistiranje na oštrom stavu prema Sovjetima, i time izazvanom LL-fijasku, nije pridonosilo podsekretarovo uvjerenosti u predsjednika.

Iako nesklon modifikaciji bezuvjetne kapitulacije, Truman je shvatio i prihvatio potrebu za njezinim pojašnjenjem japanskoj javnosti te je, primjerice, u obraćanju novinarima povodom kapitulacije Njemačke, 8. svibnja 1945., izjavio kako američki „(...) udarci neće prestati dok japanske vojne i mornaričke snage ne polože oružje u znak bezuvjetne predaje (...)“, da bi retorički nastavio pitanjem o značenju „(...) bezuvjetne kapitulacije japanskih oružanih snaga za japanski narod (...)“ te na nj odmah i odgovorio, rekavši kako je to „(...) okončanje utjecaja militarista i militarističkih vođa koji su doveli današnji Japan do samog ruba provalije (...)“, a ne „(...) istrebljenje ili porobljavanje japanskog naroda“.⁹⁸⁶ Time je termin „bezuovjetna kapitulacija“ redefinirao u „bezuovjetnu kapitulaciju oružanih snaga“, a ta distinkcija nije izbjegla pažljivome japanskom uhu, čiji je um zaključio kako (još uvijek) postoji mogućnost za postavljanje uvjeta opstanka carske dinastije, kao najužeg viđenja „kokutaija“. Posljednji pokušaj promjene pojma „bezuovjetna kapitulacija“ zbio se nedugo prije Trumanova odlaska na Potsdamsku konferenciju, kad je Grew još jednom pokušao predsjednika preobratiti na „meki mir“, no ovaj mu je odgovorio labavim obećanjem da će to pitanje staviti na dnevni red sastanka Velike trojke.

6. Potsdam – Alamogordo

Konferencija u Potsdamu započela je 17. srpnja 1945., a trebala je značiti Staljinov veliki trenutak. Tu, u srcu Njemačke, pobjednički vođa prima izaslanike svojih zapadnjačkih saveznika, kako bi s njima dogovorio linije razgraničenja, osnove administriranja okupiranih osovinskih zemalja i druge stvari, među kojima i nastavak rata protiv Japana. Koba je očekivao kako će mu, u ruzveltovskom duhu, savezničke zemlje uručiti pozivnicu za priključenje Sovjetskog Saveza ratu protiv Japana, no to se, na njegovo dobro skriveno zaprepaštenje, nije dogodilo! Dogodilo se uspješno testiranje atomskog oružja u Alamogordu (New Mexico), koje

⁹⁸⁶ HASEGAWA, *Racing the enemy: Stalin, Truman and the Surrender of Japan*, Harvard, 2006., 70.

je u potpunosti promijenilo američki način razmišljanja o okončanju rata protiv Japana, kao i njihov pristup istome. Iako je ministar rata, Henry Stimson, dobio obavijest o uspješnom testiranju već 17. srpnja, tek po primitku službenog izvješća voditelja projekta izrade atomske bombe, generala Leslieja Grovesa, 21. srpnja, postalo je Amerikancima u Potsdamu jasno – ili su barem tako mislili – da im je u ruci pobjednička karta. Potsdamska deklaracija s američkim, britanskim i kineskim potpisom objavljena je 26. srpnja, a zemlje potpisnice u deklaraciji daju Japanu posljednju priliku za predaju – ili će uslijediti „brzo i potpuno uništenje“.⁹⁸⁷

Reagirajući na Deklaraciju, Molotov je – mijenjajući, navodno prehladenog, Staljina – pokušao zaobići ogroman pravni problem koji je Sovjetima stvorilo savezničko nepozivanje na supotpis potsdamskog akta. Taj je problem bio nepostojanje neke druge izlike za kršenje Sovjetsko-japanskog pakta o neutralnosti. Molotov je suočio Saveznike s direktnim i jednostavnim prijedlogom, na koji ovi nisu željeli pristati niti su ga smjeli odbaciti, s prijedlogom da zemlje potpisnice Deklaracije uruče SSSR-u formalni poziv za ulazak u rat protiv Japana s ciljem skraćivanja rata i očuvanja tisuća života. Stavljene u neugodnu situaciju, Truman je angažirao člana administracije, pravnika B. V. Cohena, da pronade rješenje, a ovaj je došao s idejom prema kojoj bi SSSR svoj ulazak u rat protiv Japana i time skopčano kršenje Sovjetsko-japanskog pakta o neutralnosti, mogao pravdati Moskovskom deklaracijom⁹⁸⁸ i člancima 103. i 106. Povelje UN-a, prema kojima su se četiri sile obvezale poduzeti zajedničku akciju u ime i korist svjetske zajednice, odnosno prema kojima su obveze prema UN-u višeg reda od ostalih međunarodnih obveza. Problem je u tome što Povelja UN-a, iako potpisana, sve do 24. listopada 1945. (datum stupanja Povelje na snagu) nije udovoljila propisanim uvjetom za ratifikaciju, stoga UN nije postojao u kolovozu 1945. godine.⁹⁸⁹ Ne mogavši smisliti ništa bolje, Truman u privatnom pismu Staljinu piše da svoj ulazak u rat protiv Japana može temeljiti na spomenutim dokumentima, na čemu je Koba izrazio zahvalnost. Nesumnjivo se osjećao poniženim, a što je još važnije, postalo mu je jasno da će SAD i Velika Britanija pokušati iznuditi japansku kapitulaciju bez sudjelovanja SSSR-a, odnosno prije njegova priključenja ratu. Zahvaljujući izvrsno razvijenoj obavještajnoj mreži, diktator je znao o atomskoj bombi gotovo sve što i „posvećeni“ iz američkog tabora. Uplašivši se mogućega psihološkog utjecaja novog oružja na Japance, Staljin je naredio pomicanje datuma napada na Mandžuriju za dva tjedna unaprijed. Tako je ironijom povijesti Trumanovo nastojanje na usporavanju sovjetske intervencije imalo sasvim suprotan učinak. Izostanak sovjetskog potpisa uzrokovao je i jednu veliku, neočekivanu korist

⁹⁸⁷ Vidi: Potsdam Declaration. Proclamation Defining Terms for Japanese Surrender Issued, at Potsdam, July 26, 1945, <http://www.atomicarchive.com/Docs/Hiroshima/Potsdam.shtml> (17. 5. 2016.).

⁹⁸⁸ Vidi: The Moscow Conference, October 1943, Joint Four-Nation Declaration: <http://avalon.law.yale.edu/wwii/moscow.asp> (3. 9. 2016.).

⁹⁸⁹ Vidi: <http://www.un.org/en/sections/un-charter/introductory-note/index.html> (3. 9. 2016.).

za sovjetskog generalisimusa – Japanci su, naime, to uočili te shvatili kao još uvijek otvoren put prema miru preko SSSR-a, odnosno kao kakvo-takvo jamstvo sovjetske neutralnosti. Tako je Deklaracija barem djelomično i zaobilaznim putem, ipak, poslužila Staljinovim planovima.

7. Medvjed se sprema na istok

Sovjetsko planiranje strateške ofenzive u Mandžuriji započelo je u ožujku 1945. i bilo je prožeto mnogim problemima. Za početak, tu je nužnost brzog prebacivanja nekoliko desetaka isprobanih divizija na Daleki istok, uz odgovarajuće mjere prikriivanja; zatim enormna površina teritorija koji će biti obuhvaćen ofenzivom, teritorija koji je obuhvaćao mnoge teške i/ili terene pogodne za obranu (pustinju Gobi, planinski lanac Hingan, močvarni predio itd.) te konačno imperativ izrazito hitroga, pobjedonosnog okončanja rata, kako bi novi posjedi bili što prije osigurani. Pokreti trupa iz Europe na Daleki istok transsibirskom željeznicom započeli su tijekom travnja 1945., da bi od sredine svibnja pa do kraja srpnja doživjeli vrhunac s 22 – 30 vlakova dnevno, na putu prema istoku. Za putovanja od 9 do 12 tisuća kilometara iskoristili su ukupno 136.000 vagona kojima su prebacili oko milijun vojnika i bojnu opremu četrdesetak divizija, 100.000 kamiona, 410 milijuna metaka za streljačko oružje... Kad god je to bilo moguće, ljude i opremu transportirali su odvojeno. Trupe iz Europe ostavljale su svoju opremu te na krajnjim odredištima preuzimale novu, upravo ispod čekića uralskih tvornica. Osim bojnog materijala, „europske“ su jedinice ostavljale na starim položajima i nekolicinu radiooperatera čiji je zadatak bio u eteru stvoriti dojam kako je postrojba još uvijek na istoj lokaciji. Bila je to klasična sovjetska strateška „maskirovka“, kojom su od neprijatelja željeli sakriti pravi opseg preraspoređivanja na Dalekom istoku, budući da se operacija takve magnitude nije mogla u potpunosti prikriti.

Mandžurijsko bojno polje se prostiralo na milijun i pol kvadratnih kilometara, a sastojalo se od centralnog bazena opasanog planinskim lancima različite visine i gostoljubivosti sa zapada, sjevera, sjeveroistoka i istoka, dok se prema jugu otvaralo zaljevu Liaodong i Žutomu moru. Centralnu ravnicu sa zapada natkriljuje planinski lanac Veliki Hingan, visine vrhova do 1.800 m na sjeveru, 1.500 m u centralnom dijelu, 1.900 m na jugu, a s najvišim vrhom na 2.035 m. Na sjevernom dijelu, masiv je s prilazima širok 500 km, a na južnom 80 km. Lanac je duljine 1.200 km i ekspozicije sjever – jug s dvama glavnim prijevovima i njih nekoliko manjih.

Sa sjevera i sjeveroistoka, ravnicu su opkolile planine lanca Mali Hingan, vrhova visine od 700 do 1.300 m, širine gorja od 100 do 300 km, a duljine 600 km u ekspoziciji sjeverozapad – jugoistok. S istoka, centralna je ravnica opasana Istočnim visočjem, duljine 1.500 km u smjeru sjever – jug, a u ekspoziciji istok – zapad do 350 km. U sjeveroistočnoj Mandžuriji nalazi se i močvarni pojas gusto prošaran rijekama i rječicama. Kako bi doskočili problemu terena i različitih tipova obrane, Sovjeti su odlučili iz Europe dovesti armije iskušane i uhodane za određene zadatke, odnosno terene. Tako su, primjerice, 39. i 5. armija s iskustvom borbe protiv

utvrđenih njemačkih položaja oko Königsberga, poslana u proboj utvrđenih zona, a 6. gardijska tenkovska i 53. armija, obje s karpatskim iskustvom, u pohod preko Velikog Hingana. Te su snage, između ostalih, pripadale trima frontama (grupama armija) oformljenim za ovu operaciju: „Zabajkalskoj“ uza zapadnu granicu Mandžurije; „2. dalekoistočnoj“ uza sjevernu te „1. dalekoistočnoj“ fronti uz istočnu granicu te zemlje i SSSR-a.

„Zabajkalska“ fronta bila je pod zapovjedništvom maršala Rodiona Malinovskog, a sadržavala je četiri kombinirane armije, jednu tenkovsku armiju, jednu mehaniziranu grupu i jednu zračnu armiju, od ukupno oko 655.000 ljudi, 9.668 artiljerijskih cijevi, 583 raketna bacača „kaćuša“, 2.416 tenkova / jurišnih topova i 1.324 zrakoplova, na liniji dugoj 2.300 km. Zadatak fronte bio je brz prelazak Velikog Hingana i otvaranje zapadnoga kraka kliješta kojim će obuhvatiti centralnu mandžurijsku ravnicu napadom prema gradovima Mukdenu (Shenyang), Harbinu i Čangčunu, u okolici kojih se trebala susresti s „1. dalekoistočnom“ frontom. „Prva dalekoistočna“ fronta maršala Kirila Mereckova sadržavala je četiri armije, neovisni korpus i zračnu armiju, s ukupno oko 587.000 vojnika, 11.430 artiljerijskih oruđa, 516 „kaćuša“, 1.860 tenkova / jurišnih topova i 1.137 zrakoplova, raspoređenih uzduž 700 km. Zadatak ove grupe armija bio je otvaranje istočnoga kraka kliješta oko centralne ravnice, probojem preko Istočnog visočja prema gradu Mutandžijangu (Mudanjiang), a potom prema Čangčunu i Harbinu, kako bi se tamo povezala sa „Zabajkalskom“ frontom. „Druga dalekoistočna“ fronta generala armije Maksima Purkajeva, trebala je dvjema armijama, trima nezavisnim korpusima, Amurskom flotilom i zračnom armijom napasti sa sjevera i vezati na sebe što više japanskih snaga s ciljem olakšanja okruženja koje su izvodile druge dvije fronte. Za taj je zadatak fronta raspolagala s, otprilike, 337.000 bajuneta, 5.988 komada artiljerije, 72 „kaćuše“, 1.280 tenkova / jurišnih topova i 1.260 zrakoplova, na ratištu dugačkome 2.100 km.

Te su fronte činile Dalekoistočnu komandu maršala Aleksandra Vasiljevskog, a ukupno su brojile oko 1.577.000 vojnika, 27.086 artiljerijskih oružja, 1.171 „kaćušu“, 5.556 tenkova / jurišnih topova i 3.720 zrakoplova. Plan maršala Vasiljevskog počivao je na trima elementima: iznenađenju, snazi i brzini. Ključ uspjeha bio je munjevit i neočekivan prodor preko teškog terena dvjema frontama u neprijateljevu pozadinu, prije negoli se ovaj uspije uredno povući pod borbom i pregrupirati na nekoj novoj obrambenoj liniji. Za ostvarenje sovjetskih strateških ciljeva na Dalekom istoku, pobjeda je morala biti totalna, a postignuta jednim jedinim, prvim udarcem.

Mandžurija ili Mandžukuo (marionetska država), za Japance nije imala samo prestižnu vrijednost, nego i gospodarsku. Zbog niske kvalitete domaćeg ugljena, gorivu je trebalo dodavati kvalitetniji uvozni, kojeg je najmanje 30% dolazilo upravo iz Mandžurije. Što se proizvodnje sirovog željeza tiče, Mandžurija je tu sudjelovala s 20,5%, dok je u proizvodnji čelika njezin udio iznosio 9%. Od magnezija iskorištenog u japanskoj industriji 1943. godine, 27% došlo je iz te okupirane kineske pokrajine, a slična je situacija bila i 1945., s ogradom prema stvarnim

količinama koje su mogle biti dostavljene u Japan zbog američke pomorske blokade. Zbog teške japanske situacije u opskrbi naftom, svaka je litra bila važna – pa tako i ona eksploatirana iz velikih depozita naftnog škriljevca u okolici Mukdena, okosnice japanskog programa proizvodnje sintetičkih goriva. Naposljetku, dio tvornica strojnih alata, zrakoplova, municije i još ponekih esencijalnih ratnih potrepština, izmješten je u Mandžuriju kako bi izbjegao vrlo izvjesno razaranje iz zraka. Očekivana američka zračna ofenziva protiv Japana bila je jedan od razloga ubrzanog rada na programu elektrifikacije Mandžurije 1943. – 1944., kako bi se stvorili uvjeti za povećanje industrijskih kapaciteta izvan dohvata američkih bombardera.

Uzevši u obzir samo ovih nekoliko podataka, možemo zaključiti kako važnost ovog okupiranoga sjevernokineskog teritorija nije bila zanemariva pa ne trebaju čuditi ni ideje prema kojima je u slučaju okupacije Japana rat valjalo nastaviti iz Mandžurije i Koreje, iako takvi prijedlozi nikada nisu bili ozbiljnije razmatrani, a kamoli razrađeni u obliku kakvih operativnih planova. Carski generalštab uzdao se u dostatnost Kvantunške armije za zaštitu japanskih interesa na kontinentu i odvratanje SSSR-a od eventualnog napada s leđa. Kvantunška armija usvojila je, 30. svibnja 1945., posljednju verziju plana obrambenih operacija u Mandžuriji. Prema tom planu, japanska obrana oslanjala se na strategijskom dočeku Sovjeta u pograničnom području s, otprilike, 1/3 raspoloživih efektiva. Te su trupe imale zadatak usporiti i vezati crvenoarmijske jedinice borbom, uz polagano povlačenje. Time su glavnini trebali kupiti dovoljno vremena za određivanje težišta sovjetskog napada i njemu sukladnog organiziranja glavne obrambene linije. Na glavnoj je liniji neprijatelja valjalo zaustaviti, iskrvariti, a potom razbiti kontraofenzivom, dok bi u slučaju potrebe napuštanja Mandžurije odsudna obrana bila organizirana na Korejskom poluotoku. U tu je svrhu bilo namijenjeno 49 divizija i 26 brigada iz sastava Kvantunške armije, Sungarijske riječne flote, De Vanovih mongolskih snaga, trupa marionetske Mandžurije i posade Kurilskih otoka.⁹⁹⁰ Ukupno oko 1.200.000 ljudi, rasuto od juga Koreje do Mongolije, s nešto više od 5.300 artiljerijskih cijevi, 1.115 tenkova i oko 1.800 zrakoplova, razvijenih u tri područne i jednu samostalnu armiju.

Japanski plan nije bio sasvim nerealan, no planeri nisu uzeli u obzir ili su odlučili zanemariti dobro im znanu činjenicu o stvarnoj borbenoj spremnosti Kvantunške armije, čije su najbolje divizije tijekom prethodnih mjeseci otpremljene na druga bojišta ili u Japan za pripremu obrane matičnih otoka.⁹⁹¹ Nedovoljna snaga i pogrešna procjena sovjetskih ofenzivnih planova – očekivali su glavni sovjetski napad iz Primorja, zanemarivši Veliki Hingan zbog nepristupačnog terena – kao i brzina i vještina Crvene armije u izvođenju borbenih akcija, naposljetku su posve poništili bilo kakve defenzivne kombinacije sinova izlazećeg sunca.

⁹⁹⁰ Sama Kvantunška armija brojala je oko 735 tisuća ljudi, raspoređenih u 24 divizije. (op. a.).

⁹⁹¹ Vidi: WILEY, *The Uncertain Summer of 1945*, *Cryptologic Quarterly*, 12/2011., 102 – 103.

8. Potsdamska deklaracija i atomski napadi

Kad su 26. srpnja 1945. godine Kina, SAD i Velika Britanija izdale Potsdamsku deklaraciju, smatrale su kako su time Japanu uputile posljednji ultimatum prije invazije, odnosno uporabe atomskog oružja. Ako ultimatumom smatramo bilo kakav „posljednji (u nizu) zahtjev(a)“, u slučaju neispunjenja kojeg slijedi ostvarenje prijetnje odmazdom, onda je Potsdamska deklaracija to i bila, no smatramo li ultimatum diplomatskom kategorijom, tada je Deklaracija bila puno bliža propagandi. Stvar je u obliku diseminacije Deklaracije koji su potpisnici odabrali – obraćanje „japanskom narodu“ sredstvima masovnoga javnog priopćavanja, umjesto obraćanja japanskim vlastima diplomatskim kanalima, preko službenika s propisnim vjerodajnicama i kompetencijama. Japanci su Deklaraciju tretirali kao savezničku ratnu propagandu te je premijer Suzuki na novinarsko traženje komentara savezničke poruke odgovorio kako je treba „mokusacu“ ().⁹⁹² „Mokusacu“ može imati više značenja: ne primjećivati (nešto), tiho prezirati, ignorirati, ostati pasivan. Suzuki je, prema kasnijemu vlastitom objašnjenju, „mokusacu“ upotrijebio u smislu „ignorirati“, no, na njegovu nesreću, američki i drugi zapadni novinari odlučili su kako Japanci odgovaraju na ultimatum „tihim prezirom“.⁹⁹³ Tako je osnovom jedne usputne, nejasne izjave japanskog premijera, vrh američke administracije zaključio da je neprijatelj negativno odgovorio na ultimatum te prosljedio na sljedeći korak: atomsku bombu.

Zapovijed za uporabu bombe bila je izdana već 24. srpnja te sutradan uručena generalu Carlu Spaatzu, zapovjedniku Armijskoga strateškog zrakoplovstva. Prema toj naredbi, atomska bomba trebala je biti bačena nakon 3. kolovoza 1945., ovisno o vremenskim uvjetima, na Hirošimu, Kokuru, Niigatu ili Nagasaki. Bila je to vojna operativna odluka koja nije zahtijevala predsjednikovo odobrenje, nego samo ono ministra rata Stimsona i načelnika Združenog stožera Marshalla, čiji se potpisi i nalaze na pisanoj zapovjedi, dok je iz vremenskog slijeda vidljivo da je donesena prije navodnoga japanskog odbacivanja ultimatumu, a ne kao njegov rezultat. Dapače, donesena je prije same objave ultimatumu! Jedino što je Japance moglo spasiti od atomskog bombardiranja bilo je žurno prihvaćanje bezuvjetne kapitulacije. Budući da se to nije dogodilo, atomske su operacije nastavljene prema planu koji je predviđao napad dvjema bombama odmah, trećom nakon 20. kolovoza, daljnjim trima u rujnu te s po šest bomba mjesečno ako se rat nastavi. Američki bombarder B-29, nazvan „Enola Gay“, poletio je 6. kolovoza 1945. nešto iza 2 izjutra (po lokalnom vremenu) s pacifičkog otoka Tiniana prema zapadu, u noć. U njegovoj je utrobi mirno čekao „Little Boy“ (Dečkić), prva atomska bomba

⁹⁹² Mokusatsu: One Word, Two Lessons <https://www.nsa.gov/news-features/declassified-documents/tech-journals/assets/files/mokusatsu.pdf> (1. 9. 2016.).

⁹⁹³ Ibid.

koja će biti upotrijebljena u ljutnji. Obogaćeni uranij i dijelove bombe na otok je dopremila 26. srpnja zlosretna krstarica „Indianapolis“, kojoj je to bila posljednja misija.⁹⁹⁴

Uz „Enolu Gay“ u napadu je sudjelovalo još pet B-29: tri izviđačka koji su krenuli sat ranije, kako bi dojavili vremenske uvjete iznad mete; te daljnja dva koja su letjela u pratnji napadačkog zrakoplova – jedan opremljen filmskom i fotografskom opremom i jedan s mjernim instrumentima. Točno u 08:16 h, po lokalnom vremenu, iznad Hirošime je eksplodirala atomska bomba prouzročivši uništenje ravno onom 16 kilotona TNT-a. U radijusu od 1.500 m oko nulte točke dogodilo se totalno uništenje, dok su na rubovima te zone divljali požari. U jednom je trenutku ubijeno dvadesetak tisuća vojnika i šezdesetak tisuća civila, a daljnjih 70.000 bilo je ozbiljno ozlijeđeno.⁹⁹⁵

Isti je dan emitirana i snimljena Trumanova objava (ovaj se nalazio usred Atlantika na krstarici „Augusta“, putujući za SAD iz Potsdama) u kojoj je, između ostalog, još jednom pozvao Japance na predaju ili na alternativu koja će biti „kiša uništenja (...) kakvo još nikada nije viđeno na Zemlji“.⁹⁹⁶ Samo tri dana kasnije, drugi B-29, nazvan „Bockscar“, poletio je sa Tiniana noseći plutonijsku bombu nazvanu „Fat Man“ (Debeljko), prema Kokuri, no meta je bila zastrta gustim slojem oblaka. „Bockscar“ se zaputio prema pričuvnom cilju, ali situacija iznad sekundarne mete – Nagasakija – nije bila ništa bolja. Pri samom završetku trominutnog naleta, nišandžija je uočio otvor među oblacima i vizualno naciljao, te izbacio bombu u 10:58 h. Samo 42 sekunde kasnije Nagasaki je podijelio sudbinu Hirošime. U napadu je uništeno 44% površine grada i ubijeno oko 35, a ranjeno četrdesetak tisuća ljudi.⁹⁹⁷

⁹⁹⁴ Nešto iza ponoći 30. srpnja 1945., krstaricu su pogodila dva torpeda japanske podmornice I-58 i prouzročila ogromnu štetu. Samo 12 minuta kasnije brod se prevrnuo, a zatim potonuo pramcem prema dolje. Od 1.196 članova posade, tristotinjak ih je potonulo s brodom, dok je od inicijalno preživjelih 880 samo njih 321 spašeno! Mnogi od brodolomaca postali su žrtve morskih pasa, hipotermije i dehidracije. Vidi: [https://en.wikipedia.org/wiki/USS_Indianapolis_\(CA-35\)#Secret_mission](https://en.wikipedia.org/wiki/USS_Indianapolis_(CA-35)#Secret_mission) (11. 9. 2016.).

⁹⁹⁵ U. S. Strategic Bombing Survey: The Effects of the Atomic Bombings of Hiroshima and Nagasaki, June 19, 1946. Truman Papers, President's Secretary's File. Atomic Bomb-Hiroshima, http://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/bomb/large/documents/index.php?pagenumber=42&documentid=65&documentdate=1946-06-19&studycollectionid=abomb (22. 5. 2016.).

⁹⁹⁶ Harry Truman citiran u Ford, Daniel, The last raid, <https://web.archive.org/web/20040810235650/http://warbirdforum.com/lastraid.htm> (8. 8. 2016.).

⁹⁹⁷ U. S. Strategic Bombing Survey: The Effects of the Atomic Bombings of Hiroshima and Nagasaki, June 19, 1946. Truman Papers, President's Secretary's File. Atomic Bomb-Hiroshima, http://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/bomb/large/documents/index.php?pagenumber=42&documentid=65&documentdate=1946-06-19&studycollectionid=abomb (22. 5. 2016.).

9. Reakcije na atomske napade

Što god su Amerikanci očekivali nakon Hirošime, nije se obistinilo. Što je točno Hirošima značila za Japance? Gubitak još jednoga grada u nizu, još jednog od njih 68 koji su nestali u plamenu od proljeća 1945. u kontroverznoj zračnoj kampanji generala Curtisa LeMayja, i – ne puno više od toga... Argument je da atomska bomba prouzrokuje devastaciju bez presedana, te je to jasno odjeljuje od konvencionalnog načina bombardiranja. Taj je argument, nažalost, neuvjerljiv. Hirošima primjerice nije prva po broju mrtvih, nego druga. Nesretno prvenstvo smrti drži Tokio sa 100.000 poginulih u velikom napadu zapaljivim bombama 9. – 10. ožujka 1945. godine.⁹⁹⁸ Prema uništenoj površini u apsolutnim brojevima Hirošima je četvrta, a prema postotku devastirane gradske površine je sedamnaesta! Napad nije ni po čemu odskakao od okvira postavljenog u Le Mayovoj kampanji niti su njegovi rezultati izazvali ikakvu promjenu. Vojnici su i dalje kopali obrambene položaje, zapovjednici su i dalje bili predani ideji posljednje velike bitke, civili su i dalje u tišini patili i podnosili ratni teret. Japansko vodstvo je shvatilo i prihvatilo činjenicu da je riječ o napadu atomskim oružjem, no za njih je to bila samo eksplozija veća od ostalih. U krajnjem slučaju, kakva je razlika u gubitku grada napadom zapaljivim ili atomskim bombama?

Glavni arhitekt „Kecu-go“ strategije i zamjenik načelnika Carskog armijskoga generalštaba, general Toraširo Kavabe, zapisao je 7. kolovoza kako je „(...) nakon čitanja raznih izvještaja o jučerašnjem zračnom napadu na Hirošimu novim oružjem (...)“ bio „(...) ozbiljno potresen (...)“; no završava mišlju da Japanci moraju „(...) biti čvrsti i nastaviti borbu“.⁹⁹⁹ Ministar vanjskih poslova obratio se svome moskovskom konzulu dan poslije Hirošime riječima: „Situacija postaje sve hitnija i voljeli bismo odmah znati definitivni stav Rusa. Hoćete li uložiti još i više napora kako bi čim prije dobili njihov odgovor?“¹⁰⁰⁰ Na sastanku Kabineta koji je Suzuki sazvao popodne 7. kolovoza, Togo je upoznao sve prisutne s Trumanovom proklamacijom o uporabi atomske bombe i s instrukcijama koje je dao Satou. Anami je izrazio sumnju u istinitost Trumanove izjave i zatražio od Kabineta suzdržanost dok istražna komisija, koju je Armija već organizirala, ne podastre svoje nalaze. Prijedlog je bio jednoglasno usvojen. Japansko je rukovodstvo vjerojatno bilo uzdrmano još jednim udarcem¹⁰⁰¹, ali daleko od toga da bi jedna,

⁹⁹⁸ Vidi: http://ww2db.com/battle_spec.php?battle_id=217 (27. 7. 2016.); <http://www.theinfoalist.com/php/SummaryGet.php?FindGo=Operation%20Meetinghouse> (28. 7. 2016.).

⁹⁹⁹ HASEGAWA, *Racing the enemy: Stalin, Truman and the Surrender of Japan*, Harvard, 2006., 200.

¹⁰⁰⁰ WILEY, *The Uncertain Summer of 1945*, *Cryptologic Quarterly* 12/2011., 114.

¹⁰⁰¹ Car Hirohito bio je istinski zgranut atomskom bombom. Saznavši za napad, svaki je sat od svojeg aide-de-campa tražio izvještaj o razaranju u Hirošimi. Atomski napad je cara nesumnjivo šokirao, zabrinuo, osnažio u odluci o svršetku rata i potaknuo na direktnu akciju u tom pravcu, bez obzira na tradiciju i uzuse. Vidi: Sadao, ASADA, *The Shock of the Atomic Bomb and Japan's Decision to*

ili dvije atomske eksplozije promijenile njegovu ratobornost, namjere i planove. Kod Staljina je, naprotiv, napad na Hirošimu isprovocirao promptnu akciju. Koba je po drugi put od objave Potsdamske deklaracije intervenirao u Vasiljevskovljev raspored, pomaknuvši početak sovjetske ofenzive još 48h unaprijed. Zapovjednik Dalekog istoka, iako ne još posve spreman, nije imao alternativu. Točno u ponoć 8. kolovoza (prema zabajkalskom vremenu) sovjetske su snage ušle u Mandžuriju, započinjući posljednju veliku kopnenu operaciju Drugoga svjetskog rata. Nekoliko sati ranije Molotov je primio japanskog ambasadora Satoa i pročitao mu sovjetsku objavu rata, koja je priopćena svijetu idućeg jutra putem sredstava javnog informiranja. U dokumentu je kao razlog ulaska SSSR u rat i kršenja pakta s Japanom stajalo da su s obzirom na „(...) japansko odbijanje kapitulacije, Saveznici podastrli Vladi SSSR-a prijedlog da se pridruži ratu (...) (...) i tako ga skрати, smanji broj žrtava i olakša što bržu obnovu univerzalnog mira“.¹⁰⁰² Bila je to bezobrazna laž. Staljin, jednostavno, nije imao valjan razlog za ulazak u rat pa ga je izmislio, a usput odvalio šamar potpisnicima Potsdamske deklaracije koji su ga tada onako vješto izmanevrirali. Prilikom konferencije za novinare organizirane povodom sovjetskog napada na Japan, vidljivo razočarani Truman je lakonski obavijestio novinare o razvoju događaja, a potom prepustio izjavu državnom sekretaru Jamesu Byrnesu, koji je objasnio kako je u Potsdamu predsjednik savjetovao Staljina da sovjetski ulazak u rat opravda predanošću vrijednostima naznačenim u Moskovskoj deklaraciji i Povelji UN, što je nesumnjivo bilo usmjereno na izmišljotinu o savezničkoj pozivnici u rat, no nije se Sovjete usudio otvoreno nazvati lažljivcima pa je Staljinov blef u potpunosti upalio.

Nekoliko sati prije polijetanja „Bockscara“ prema Nagasakiju, Crvena armija je prešla mandžurijsku granicu i počela napredovati šibana vjetrom i gustom kišom, koja je uvelike maskirala njezine pokrete. Neke su jedinice Kvantunške armije postale svjesne stanja stvari tek kad su Crvenoarmejci izronili iz mraka neposredno pred njihovim položajima i obasuli ih paljbom! Vasiljevski je otpustio napad punom snagom uzduž čitavog fronta i Japancima je, barem onima u prednjim linijama, to ubrzo postalo jasno. General Kavabe je, čuvši vijest o napadu Crvene armije na Kvantunšku, 9. kolovoza zapisao: „Sovjeti su konačno krenuli. Moja je prosudba bila pogrešna.“¹⁰⁰³ Budući da je čitava Kavabeova strategija bila utemeljena na sovjetskoj neutralnosti, za koju se general zdušno zalagao, razvidno je kako priznanje pogrešne prosudbe znači nemogućnost ili, u najboljem slučaju, znatnu otežanost provedbe japanskog strateškoga borbenog plana.

Surrender: A Reconsideration, *The Pacific Historical Review*, Vol. 67., No. 4., University of California Press, 1998.

¹⁰⁰² Soviet Declaration of War on Japan, <http://avalon.law.yale.edu/wwii/s4.asp> (4. 9. 2016.).

¹⁰⁰³ HASEGAWA, *Racing the enemy: Stalin, Truman and the Surrender of Japan*, Harvard, 2006., 200.

Japanski militaristi polagali su nade u sovjetsku neutralnost, kako bi u miru vodili odsudnu bitku na Kjušuu, a mirovna frakcija se nadala medijaciji SSSR-a u mirovnim uvertirama. Obje su skupine stavile sva jaja u Staljinov košaru, a kad ih je ovaj zdrobio, napokon im je postalo jasno da je igra gotova. Kavabe je čak i nakon početka bitke za Mandžuriju razmatrao kako nastaviti s ratom. U tu je svrhu predložio povlačenje Kvantunške armije u Koreju, poduzimanje državnog udara i uvođenje vojne diktature. Kad se usporede generalove aktivnosti po Hirošimi (nikakve) s onima po sovjetskom napadu (razmatranje ideje o državnom udaru), jasno je koji je događaj zamjenik načelnika armijskoga Generalštaba smatrao pogubnijim.

Počevši od 01:30 sati izjutra, 9. kolovoza, vijest o sovjetskoj objavi rata i napadu na Mandžuriju proširila se među visokopozicioniranim vojnicima i političarima poput vatre zapaljive bombe kroz naselje papirnatih kuća, da bi u 09:55 sati car Hirohito primio čuvara carskog pečata i rekao mu kako je u svjetlu sovjetskog napada „(...) nužno odlučiti o prekidu rata“¹⁰⁰⁴. Čuvar pečata, Koiči Kido, petnaestak je minuta kasnije prenio carevu želju premijeru Suzukiju, koji je upravo stigao u palaču. Čuvši to, Suzuki odmah saziva Vijeće koje je započelo sa zasjedanjem nešto prije jedanaest sati. U 11:30 sati Velikoj šestorki je priopćena novost o Nagasakiju, no o tome se uopće nije raspravljalo. Tema je bila prihvaćanje Potsdamske deklaracije. General Anami se, očekivano, isprva protivio samoj ideji predaje. Svi ostali su se protivili bezuvjetnoj predaji i imali poneku ideju o uvjetima pod kojima će Japan prihvatiti Deklaraciju. Togo se zalagao za jedan uvjet, opstanak carske kuće, izjednačivši pritom dinastiju i „kokutai“. Jonai, Umezu i Anami zalagali su se za još tri uvjeta pored očuvanja „kokutaija“: Japanci će sami suditi ratnim zločincima; sami će provesti proces razoružanja i demilitarizacije društva; okupacija, ukoliko je već neophodna, treba biti kratkotrajna, vrlo ograničena i ne smije obuhvatiti Tokio. Žustra se rasprava rastegla do 13:00 sati, kad je sjednica završena zaključkom da će se Japan predati, ali bez dogovora o tome koje će uvjete postaviti Saveznicima. Isti dan, između 16:35 i 17:20 sati, Kido je razgovarao s Hirohitom o situaciji u Vijeću. Iako ne znamo detalje razgovora, rezultat je bio carev pristanak na ideju jednog uvjeta, ali uz nešto proširenu definiciju „kokutaija“ kao „očuvanja carevog statusa prema nacionalnim zakonima“ ili – običnim jezikom – očuvanja carskih ovlasti. Nova je sjednica Vijeća zakazana uvečer, a započela je deset minuta prije ponoći. Nakon što je Suzuki izložio situaciju i stavove članova Vijeća, stao je pred cara i, duboko se naklonivši, zatražio njegovu „svetu odluku“. Car je na to odvratio: „Dijelim mišljenje ministra vanjskih poslova“, te nastavio objašnjavati kako bi nastavljanje rata ne samo škodilo Japanu, već i „(...) donijelo nesreću čovječanstvu (...)“, stoga „(...) moramo podnijeti nepodnošljivo(...)“.¹⁰⁰⁵ Nakon toga, obrušio se na oružane snage, ističući značajnu

¹⁰⁰⁴Ibid., 198.

¹⁰⁰⁵Ibid., 213.

diskrepanciju između njihovih obećanja i postignuća, dajući kao primjer nedostatnost defenzivnih priprema na ravnici Kanto. Potom je napustio sjednicu, koja je privedena kraju potpisivanjem odluke o prihvaćanju Potsdamske deklaracije, uz uvjet „očuvanja carevog statusa prema nacionalnim zakonima“.

Ujutro, 11. kolovoza, zaprepašteni su Japanci čitali o „svetoj odluci“ u novinama, ne znajući za predigru drame koja se samo satima ranije odvila u Ministarstvu Armije, nakon što je Anami upoznao podređene s carevom odlukom, dopunivši kako sad sve ovisi samo o neprijateljevom odgovoru, no da „(...) kojim god putem krenemo, moramo djelovati jedinstveno uz strogu vojničku disciplinu (...)“, na što ga je jedan od štapskih oficira prkosno upitao znači li to kako „(...) razmatraju i mogućnost predaje“¹⁰⁰⁶. Anami je preuzeo bilo kakav razgovor u tom smjeru, izjavivši da će svatko tko želi ići protiv službene politike, to morati učiniti preko njegova mrtva tijela. Ne obraćajući pažnju na ministrove riječi, mlađi su časnici nastavili neslužbene sastanke na kojima su raspravljali o situaciji i mjerama koje će poduzeti, da bi se konačno odlučili za izdavanje ratobornog priopćenja u Anamijevo ime, kako bi se poništio mogući negativni utjecaj „svete odluke“ na borbeni moral časnika i momčadi. Objavljivanje tog priopćenja podiglo je na noge zagovaratelje kapitulacije, koji su odlučili odluku o prihvaćanju Potsdamske deklaracije čim prije dostaviti Saveznicima. Budući da su kratkovalnu komunikaciju nadzirale i cenzurirale oružane snage, urednik rubrike inozemnih vijesti državne Novinske izvještajne agencije (engl., Domei News Agency), Saidži Hasegava, odlučio je novost emitirati Morseovim kodom, pod naslovom „Japan prihvaća Potsdamsku proklamaciju“. Poruka je odaslana triput prije negoli su cenzori uspjeli prekinuti emitiranje. Prekasno. Zahvaljujući Hasegavi, vijest se ubrzo proširila cijelim svijetom.

U Washingtonu je bilo 07:33 h, 11. kolovoza, kad je predsjednik Truman doznao za japansko prihvaćanje Potsdamske deklaracije s jednim uvjetom. Istog je jutra razgovarao sa svojim kabinetom i zaključio da će odbiti priloženi uvjet i ustrajati na bezuvjetnoj kapitulaciji. Poznato je inzistiranje državnog sekretara Byrnesa na takvom stavu, no puno je manje poznato kako je državni sekretar inicijalno bio sklon prihvatiti japansku ponudu, ali, ironično, od te su ga ideje odvratili predlagачi „mekog mira“. Grew i njegovi stručnjaci bili su jedini koji su shvaćali da uvjet „očuvanja carevog statusa prema nacionalnim zakonima“ znači potpuno očuvanje carskih prerogativa, a ovi, prema Ustavu Mejidži, obuhvaćaju sve. Takvo što se nije smjelo dopustiti jer bi vodilo beskrajnom natezanju oko svake sitnice i sasvim onemogućilo provođenje savezničkih namjera u vezi s Japanom. Grew i njegovi suradnici su razgovarali s Byrnesom i uspjeli ga uvjeriti u nužnost odbijanja kapitulacije s jednim uvjetom. Amerikanci 12. kolovoza odgovaraju takozvanom „Byrnes Noteom“¹⁰⁰⁷ (Byrnesova poruka), kako će prihvatiti predaju,

¹⁰⁰⁶Ibid., 216.

¹⁰⁰⁷Vidi: <http://www.ibiblio.org/pha/policy/1945/1945-08-11a.html> (4. 10. 2016.).

pristanu li Japanci na zadržavanje cara kao ceremonijalnog, a ne stvarnog državnog poglavara. Svoj su odgovor osnažili nastavkom konvencionalnih strateških zračnih napada 13. kolovoza. Idući je dan sazvana nova sjednica Velike šestorke u carevoj prisutnosti. Došlo je vrijeme za drugu „svetu odluku“.

10. Udar „Čelične pesti“

Kao što je, Rommelovim riječima, normandijski dan-D bio njemački „najduži dan“, tako je 9. kolovoza 1945. bio najduži dan Kvantunške armije. Kao što su Saveznici imali sreće u Normandiji pa je noć uoči invazije veći dio njemačkih zapovjednika otišao u Rennes na ratnu igru, tako su i Sovjeti, čistim slučajem, napali za vrijeme održavanja slične štapske vježbe, koja je mnoge zapovjednike odvušla daleko od njihovih jedinica. S obzirom na ionako lošu komunikacijsku infrastrukturu, daljnje derogiranu sovjetskim zračnim udarima na strateške ciljeve, komanda Kvantunške armije bila je u informacijskome mraku. Nepripremljene, oslabljene i iznenađene jedinice nisu bile u mogućnosti smisleno operativno djelovati te su mnoge rano u borbi ostale izolirane, opkoljene i konačno svladane.

Napad „Zabajkalske“ fronte počeo je bez artiljerijske pripreme, gotovo neometan od branitelja, osim u dvjema utvrđenim zonama. Veća borba razvila se oko grada Hailara na zapadnim prilazima Velikom Hinganu, koji su Japanci tvrdoglavo branili, no bez značajnijeg utjecaja na razvoj kampanje. Deveti kolovoza uvečer, jedinice japanske 3. područne armije dobile su naređenje za povlačenje prema Mukdenu, koji je njezino zapovjedništvo odlučilo braniti kako bi zaštitilo tamo naseljene obitelji japanskih vojnika. Time je 3. područna armija odstupila od plana prema kojem je glavnu obrambenu liniju trebalo organizirati dublje u unutrašnjosti i posijala sjeme konfuzije u japanske poteze. Do večeri 10. kolovoza isturene postrojbe „Zabajkalske“ fronte dosegnule su podnožje Velikog Hingana i počele pripreme za prelazak tog planinskoga lanca. Šesta gardijska tenkovska armija započela je s operacijom savladavanja planinskih prijevoja uvečer 10. kolovoza. Njen V. gardijski tenkovski korpus dosegnuo je najvišu točku prijevoja u 23:00 sata i u mrklome mraku, pod stalnom kišom i vjetrom, nastavio k istočnom izlazu. Korpus je prije jutra bio na istočnoj strani Velikog Hingana, prešavši četrdesetak kilometara prijevoja u samo sedam sati! Nešto sjevernije, na drugom prijevoju, VII. gardijski mehanizirani korpus napredovao je nešto sporije, pa je prelazak njegove kolone završen 11. kolovoza uvečer. Treći dan ofenzive, isturene su jedinice počele osjećati nedostatak goriva, unatoč posebno brižnom planiranju koje je uključivalo i uporabu zračnih snaga za opskrbu prednjih postrojba. Kako bi smanjio štetu od zastoja, Malinovski je naredio neka svaki korpus oformi borbeni odred potpuno opskrbljen gorivom i ostalim potrepštinama te nastavi s napredovanjem.

Po ulasku u centralnu ravnicu, 6. gardijska tenkovska armija nastavila je velikom brzinom navaljivati prema ciljevima prve faze operacije, osiguranim četvrti dan ofenzive. Čitava je

fronta završila prelazak Velikog Hingana do 14. kolovoza, a zatim prosljedila prema konačnim ciljevima ofenzive – Mukdenu, Čangčunu i Harbinu koji su trebali biti zauzeti do 23. kolovoza radi stvaranja uvjeta za kompletiranje strategijskog okruženja spajanjem s „1. dalekoistočnom“ frontom. Između 15. i 18. kolovoza, fronta je vodila relativno teške borbe protiv uporne japanske obrane, odbivši i nekoliko većih protunapada, da bi do 19. kolovoza njene postrojbe uspjele razbiti svaki organizirani otpor 3. područne armije, a do 21. kolovoza osigurati sve strateške ciljeve. Time su glavne operacije „Zabajkalske“ fronte završile s ogromnim uspjehom. Sovjetima je na ovom odsjeku ratišta nesumnjivo pomogla japanska nepripremljenost uzrokovana uvjerenjem kako su pustinja Gobi i Veliki Hingan dovoljne prepreke same po sebi. Drugi čimbenik uspjeha „Zabajkalske“ fronte ležao je u brzini i silovitosti sovjetskih manevara, koji su jednostavno otpuhali i ono malo japanske obrane u tom dijelu zemlje. Treću komponentu sovjetskog uspjeha valja pripisati zapovjedništvu japanske 3. područne armije, koje je čak i nakon što je napad na istoku Mandžurije bio potvrđen sasvim zanemarilo plan obrane koncipiran na strateškom dočeku neprijatelja i povlačenju glavnine duboko u unutrašnjost. Da su postupili prema planu, sasvim je izvjesno kako bi zbog sovjetskih problema u dostavi goriva uspjele navrijeme postaviti obranu na izlazima iz planinskih prijevoja, što bi značajno otežalo, usporilo i iskrvarilo sovjetsko napredovanje. Ovako je prelaskom planina sovjetski napad dobio zamah koji je Japancima ostavio nedovoljno vremena za pripremu elaborirane obrambene linije oko Mukdena ili bilo gdje drugdje.

„Prva dalekoistočna“ fronta imala je pred sobom malo lakši teren od kolega iz „Zabajkalske“, ali zato i puno bolje pripremljenu japansku obranu. Budući da je upravo os nastupanja „1. dalekoistočne“ fronte bila ona s kojom je Kvantunška armija i računala kao težištem napada, bilo je sigurno da se Mereckovljeve armije neće samo ušuljati u Mandžuriju. Sovjetske izvidnice krenule su 9. kolovoza u 00:30 h, a glavni napad u 08:30 h. Do večeri prvog dana bitke Crvena armija je napravila 35 km širok i 22 km dubok prodor u japanske položaje, a sljedeći ga je dan podvostručila. Zahvaljujući nevjerojatnoj brzini izvođenja operacija, sovjetska 5. armija bila je u poziciji krenuti na Mutandžijang već 11. kolovoza. Prema naređenju maršala Mereckova za ubrzavanje operacije prema tom gradu – predviđenom za zauzimanje tek sedamnaestog dana ofenzive – zapovjedništvo 5. armije je oformilo odred od tenkovske brigade, pukovnije jurišnih topova i dvaju streljačkih bataljuna i bacilo ga prema Mutandžijangu. Nakon noćnog marša, odred je upao u zasjedu borbene grupe „Sasaki“ (dva pješaka bataljuna podržana s nešto artiljerije) i pretrpio teške gubitke. Tijekom dana Sovjeti su doveli pojačanja i ponovili napad, ovaj put probivši japansku obranu. Nakon dva dana borbe, 13. kolovoza uvečer, 5. armija se približila vanjskom rubu obrane Mutandžijanga. Borba za sâm grad trajala je dva dana, do 16. kolovoza, a nije bila ništa lakša od one koju su sovjetski veterani iskusili na svojem zapadnom ratištu. Osvajalo se kuću po kuću, ulicu po ulicu, četvrt po četvrt, uz velike gubitke, kako to u bliskoj borbi obično biva. Bila je to najžešća bitka u cijeloj ofenzivi, po čijem

se pobjedonosnom svršetku već počeo nazirati kraj japanske obrane. Dok je 5. armija vodila ulične borbe u Mutandžijangu, 1. armija „Crvena zastava“ nastavila je napredovati prema zapadu i „Zabajkalskoj“ fronti. Nakon tjedan dana žestoke borbe, japanska obrana nasuprot „1. dalekoistočnoj“ fronti počela se mrviti velikom brzinom, izuzev u Koreji gdje je sovjetska 25. armija vrlo teško i sporo napredovala protiv odlučne obrane. Brzi napredak na tom poluotoku je Crvena armija zabilježila tek nakon što su Japanci prekinuli s neprijateljstvima.

Operacije „1. dalekoistočne“ fronte su, također, karakterizirale brzina i silovitost izvođenja bojnih manevara te ogromna, stručno upotrijebljena vatrena moć. Odabir jedinica s iskustvom borbe protiv dobro utvrđenog neprijatelja za špicu napada, pokazao se izvrsnim potezom jer su te postrojbe imale razrađene i uhodane taktičke rutine koje su davale napadu zamah i smanjivale vlastite žrtve. Japanci su se borili dobro poznatom žestinom i hrabrošću, a ponekad i zavidnom taktičkom vještinom, no bili su – jednostavno rečeno – priklješteni, pregaženi i smravljeni snažnom navalom, protiv koje su malošto mogli poduzeti.

„Druga dalekoistočna“ fronta imala je sekundarnu, ali važnu ulogu u ofenzivi, a da bi ispunila svoj zadatak morala je riješiti više problema, od kojih utvrđeni pojasevi, močvarni tereni i velike rijeke nisu bili najmanji. Prelazak močvarnih terena Crvena je armija već odavno pretvorila u tešku, ali rutinsku operaciju, dok je za prebacivanje preko nabujalog Amura, kao i u operacijama na rijeci Sungari, instrumentalna bila Amurska flotila. Budući da su manevri, uvjetovani karakteristikama zemljišta, bili spori i lako „čitljivi“, Sovjeti su se pouzdali u ogromnu vatrenu moć artiljerije i obilno je koristili tijekom početnih bojeva unutar utvrđenog pojasa, nakon čijeg proboja se kretanje čitavog fronta prema Ciciharu i Harbinu ponešto ubrzalo, no ni blizu spektakularnoj trci „Zabajkalske“ fronte. „Druga dalekoistočna“ fronta je zasigurno izvrsno ispunila svoj zadatak – vezala znatne neprijateljske snage u borbi i tako ih spriječila u povlačenju i pridruživanju glavnini negdje dalje, na jugu. To je postigla na izuzetno teškom terenu i po nenaklonomu, monsunskom vremenu.

U planiranju i izvedbi strateške ofenzivne operacije u Mandžuriji, sovjetski su oficiri i vojnici pokazali zavidnu vještinu, znanje, domišljatost i elastičnost. To su sve rezultati krvave četverogodišnje ratne škole protiv Nijemaca. Sovjetska minucioznost u planiranju i predviđanju svakog detalja bila je zapanjujuća. Ne samo da su na određene sektore doveli veteranske postrojbe s odgovarajućom stručnošću, nego su i taktičke jedinice prekrojili prema zadacima koje su trebale obaviti, odnosno prema terenu koji su morale prijeći. Na najvišoj zapovjednoj razini prekinuli su s dotadašnjom praksom koordinatora Stavke¹⁰⁰⁸ za pojedine strateške ope-

¹⁰⁰⁸Dan po početku njemačkog napada na SSSR, 23. lipnja 1941., Staljin nanovo osniva instituciju koja nije postojala od pada carizma – Carski generalštab ili, novom taksonomijom, Glavni stan vrhovnog zapovjedništva oružanih snaga SSSR-a (Stavka Glavnogog komandovanja voooruženih sil SSSR), ili kraće Stavka. Vidi: Stavka (General Headquarters) created in USSR, Presidential Library Boris Yeltsin, <http://www.prlib.ru/en-us/History/Pages/Item.aspx?itemid=571> (30. 9. 2016.).

racije i osnovali Dalekoistočnu komandu, regionalno visoko zapovjedništvo znatne autonomije u odlučivanju i djelovanju, čime su osigurali potrebnu elastičnost za izvođenje operacija takvih razmjera.

Nasuprot Crvenoj armiji stajala je na papiru jaka Kvantunška, no lišena najboljih divizija, nadomještenim zbrda-zdola sklepanim postrojbama koje su uglavnom bile sasvim nesposobne za borbena djelovanja – bilo ofenzivna, bilo defenzivna. Većina japanskih jedinica bila je opremljena inferiornim naoružanjem, što je posebno došlo do izražaja kod protutenkovskih topova koji sovjetskim tenkovima T-34 nisu mogli ništa. Japansko planiranje bilo je zadovoljavajuće, uz iznimku zanemarivanja napada preko V. Hingana, no operativna provedba katastrofalna. Zahvaljujući ničim opravdanim odstupanjem od plana borbe, 3. područna armija propustila je priliku osjetno usporiti i oštetiti „Zabajkalsku“ frontu, a postavljanjem odsudne obrane kod Mukdena – na previše isturenoj poziciji – pretvorila bitku za Mandžuriju u dva odvojena kreševa (Mukden i Mutandžijang), umjesto u obranu na jakoj crti i sa sjedinjenim snagama dublje na jugu. Pojedinačno, japanski se vojnik borio podjednakom predanošću, hrabrošću i požrtvovnošću kao i protiv Amerikanaca na Pacifiku, ali, kao i u borbi protiv Yankeeja, to nije bilo dovoljno. U ovom kratkom ratu, Staljin je svoje geopolitičke dobitke platio krvlju 12.100 poginulih i 24.500 ranjenih sovjetskih vojnika te 21.400 poginulih i dvadesetak tisuća ranjenih Japanaca.

11. Druga „Sveta odluka“

Hvatajući se za užad ringa, Japan je teturao pod kombinacijom triju brzih udaraca unutar samo tri dana. Dva stravična atomska napada, razdvojena sovjetskom ofenzivom. Car je povećavao svoje direktno uplitanje u operativnu politiku kako bi ubrzao kapitulaciju; mirovna je frakcija pojačavala pritisak, a Crvena armija ostvarivala spektakularan uspjeh protiv Kvantunške. Događaji su se nizali sve brže i duboko u sjeni naslućivao se šekspirijanski rasplet.

Čak ni sokol poput Anamija nije bio imun na seriju šokova. Osobno je, zbog razvoja događaja, postao sklon kapitulaciji, no nije imao luksuz izraziti takav stav zbog straha od reakcije srednjeg ešalona štapskih oficira. Znajući za tu realnu opasnost, Kido savjetuje caru, u jutro 14. kolovoza, sazivanje zajedničke sjednice Vijeća i Kabineta, kojoj bi on sâm predsjedao i konačno riješio „svetom odlukom“ problem neprihvatanja Potsdamske deklaracije. Car se složio i sjednica bez presedana u novijoj japanskoj političkoj povijesti je bila sazvana za 10 sati izjutra. Vojnici, mornari, dužnosnici i službenici slijevali su se u carsku palaču u žurbi te bivali upućeni u podzemnu konferencijsku dvoranu. Hirohito se pojavio u 10:50 sati i, praćen dubokim naklonom svih prisutnih, zauzeo svoje mjesto. Kao i prošli put, Suzuki je iznio sažetak događaja i stajališta o „Byrnes Noteu“, kao i žaljenje što je Vladi nemoguće postići konsenzus. Potom je, još se jednom naklonivši, zatražio novu „svetu odluku“. Hirohito je progovorio kako

i dalje smatra nemogućim nastaviti rat s obzirom na svjetsku i domaću situaciju, a što se tiče sudbine „kokutajja“, izrazio je uvjerenje kako je neprijatelj spreman pristupiti tom pitanju na pozitivan način. Zaključio je izlaganje pristankom na „Byrnes Note“ i pozvao sve da poštuju njegovu odluku. Posebno se obratio predstavnicima oružanih snaga i naglasio im nužnost „podnošenja nepodnošljivog“, te, gledajući ravno u Jonaija i Anamija, zatražio da mu pomognu uvjeriti mornare i vojnike na potrebu prihvaćanje kapitulacije. Time je čin bio, uglavnom, gotov. Probuđeni suveren je izrekao svoju volju, svoju „svetu odluku“ o svršetku rata. Problem je bio kako tu volju nametnuti naciji.

Naslučujući opasnost od kapitulacije, najžešći militaristi među mlađim časnicima u Ministarstvu Armije – pukovnik Arao, potpukovnik Šiizaki i bojniki Hatanaka – počeli su odmah nakon prve „svete odluke“ skicirati plan državnog udara kojim bi postavili vojnu diktaturu i nastavili rat. Okolnosti su im bile nesklone, kao i obnašatelji najviših vojnih dužnosti koje su morali pridobiti za puč da bi ovaj imao ikakvu šansu za uspjeh. Iako je Anami, 14. kolovoza u 3 popodne, sve u Ministarstvu upoznao sa sadržajem naređenja potpisanog od osoba u vrhu hijerarhije oružanih snaga, kojim se od svih podređenih zahtijevalo striktno provođenje volje suverena, Šiizaki i Hatanaka odlučili su ignorirati tu zapovjed, uvjereni kako će samim pokretanjem puča poslati nezaustavljivi val kroz cijelu Armiju. Uspjeli su se povezati s nekolicinom štapskih oficira Carske gardijske divizije i uvjeriti ih u nužnost izvođenja prevrata, služeći se poluistinama i lažima. Otišavši potom u stožer Divizije, Hatanaka je pokušao pridobiti zapovjednika, general-bojnika Takešija Morija, no ovaj je odbio sudjelovati u puču. Bio je to kraj jer je sudjelovanje Carske gardijske divizije u „osiguranju“ palače i cara bilo esencijalno. Izgubivši živce, Hatanaka je ustrijelio Morija, a potom u ime umorenoga generala izdao krivotvorenu zapovjed njegovoj postrojbi. Bilo je to nešto prije ponoći 14. kolovoza. Pobuna je započela.

Gardijski bataljuni počeli su provoditi Hatanakino naređenje brzo i efektivno. Zatvorili su sve ulaze, odsjekli telefonski promet, okupirali ključne zgrade i uhitili tehničare koji su snimali carevu poruku naciji, no nisu bili u stanju pronaći čuvara carskog pečata koji je čuvao carev fonograf. Oko 01:30 sati, sad već 15. kolovoza, *coup* je počeo kopniti. Zapovjednici divizijskih pukovnija doznali su da su bili prevareni krivotvorenim naređenjem te odmah promijenili zadatke svojih jedinica. Do 3 izjutra Hatanaki i Šiizakiju preostala je samo šaka istomišljenika. Pobuna je bila skršena. Nakon emitiranja careve poruke, u 11:00 sati, obojica su počinila samoubojstvo. Njihov bivši šef, ministar Anami, učinio je isto nešto ranije, nakon što je doznao za propast puča.

Suzukijeva vlada podnijela je ostavku 15. kolovoza u 15:20h, izdajući priopćenje u kojem su kao glavni razlozi za okončanje rata navedeni atomski napadi i sovjetska ofenziva u Mandžuriji. Osim izgovora za okončanje rata, poruka vlade na odlasku bavila se i važnošću uspjeha očuvanja „kokutajja“, iako je prema odredbama Potsdama takva tvrdnja neistinita. Na istoj je sjednici car odlučio uputiti još jednu poruku momčadi i časnicima oružanih snaga, kako bi

osigurao mirnu predaju. Zbog neobjašnjivih razloga ta je poruka ugledala svjetlo dana tek 17. kolovoza, a u njoj je, između ostalog, stajalo da bi sad, nakon ulaska Sovjetskog Saveza u rat, nastavak sukoba rezultirao „...nepotrebnom štetom i mogućim ugrožavanjem samih temelja Carstva“, pa je car, ne sumnjajući u energiju i borbenost Mornarice i Armije, odlučio „(...) sklopiti mir sa Sjedinjenim Državama, Velikom Britanijom, Sovjetskim Savezom i Kinom, zbog očuvanja našega veličanstvenog kokutajia.“¹⁰⁰⁹ Zanimljivo je kako se u poruci naciji Hirohito referira na atomsku bombu indirektno,¹⁰¹⁰ uopće ne spominjući sovjetski napad, dok u poruci oružanim snagama ne spominje atomsku bombu, a sovjetskoj invaziji Mandžurije daje centralno mjesto među razlozima okončanja rata.

12. Missouri u tokijskom zaljevu

Puč je, može li se nekoherentne akcije nekolicine časnika uopće tako nazivati, bio pretposljednje poglavlje u samoubojstvu japanskih oružanih snaga. Posljednje je počelo 15. kolovoza, kad je u podne prema lokalnom vremenu Japanu priopćena Hirohitova poruka. Reakcije su bile svakakve. Od rezigniranog slijeganja ramenima preko histeričnih ispada pa do teatralnih, patetičnih samoubojstava. Reakcija je i unutar oružanih snaga bila šarolika. Iako je velika većina japanskih trupa odlučila poslušati carsku proklamaciju, ponegdje su odbili njezino izvršenje i nastavili s borbom, posebice u Mandžuriji i Kini. Dok je Truman, doznajući za japansko prihvaćanje kapitulacije, odmah naredio obustavu svih bojnih djelovanja protiv Japanaca i Japana, maršal Vasiljevski je reagirao sasvim suprotno. Naredio je svim podređenim mu trupama da nastave ofenzivne operacije protiv japanskih snaga jer se ništa nije promijenilo. Njegov je stav, to jest stav sovjetskog generalisimusa, bio taj da je careva proklamacija samo općenita izjava o prihvaćanju kapitulacije, objašnjavajući kako se „(...) japanske oružane snage može smatrati predanima (...) (...) tek od trenutka izdavanja zapovijedi za prestanak djelovanja i polaganje oružja, odnosno tek kad se takva naredba u stvarnosti i provede.“¹⁰¹¹ To se i dogodilo 19. kolovoza, no Crvena armija nije ni tada zastala, nego je nastavila s napredovanjem težeći staviti pod stvarnu kontrolu sve teritorijalne dobitke iz Jalte. Sovjetske operacije nisu prestale ni po potpisivanju kapitulacije, nego su trajale još tri dana na Kurilskim otocima, sve do njihova potpunog osvajanja 5. rujna 1945. godine. U nedjelju, 2. rujna, na palubi američkoga bojnog broda „Missouri“, savezničke su delegacije hladno dočekale japanske izaslanike. Nakon kratke, osamnaestominutne procedure, Drugi svjetski rat je završio. Pripadnici savezničkih izaslan-

¹⁰⁰⁹HASEGAWA, *Racing the enemy: Stalin, Truman and the Surrender of Japan*, Harvard, 2006., 250.

¹⁰¹⁰ „[Štoviše,] neprijatelj je počeo koristiti novu i vrlo okrutnu bombu (...) (...) uzimajući (...) mnoge nedužne živote.“, https://en.wikipedia.org/wiki/Jewel_Voice_Broadcast#Full_text (22. 10. 2016.).

¹⁰¹¹HASEGAWA, *Racing the enemy: Stalin, Truman and the Surrender of Japan*, Harvard, 2006., 252.

stava otišli su u salon događaj proslaviti pićem, dok su pokisli Japanci nekoliko minuta ostali na palubi, a potom u tišini i sramoti napustili brod...

13. Zaključak

Između zadnje četvrtine 1944. i lipnja 1945., japanske oružane snage pretrpjele su odlučujuće poraze, domovina im je bila pod potpunom blokadom, lišena osnovnih životnih potreština poput dovoljne količine hrane, a da se o sposobnosti vođenja rata ne govori. Bez obzira na atomske bombe, sovjetsku invaziju Mandžurije ili predstojeću invaziju Kjušua 1. studenog 1945., Japan bi američkom pomorskom blokadom i zračnom kampanjom do kraja godine sigurno bio primoran baciti ručnik u ring, a vrlo vjerojatno i ranije.¹⁰¹² Možemo slobodno reći da je do početka ljeta 1945. Japan bio hametice potučen u ratu protiv SAD-a i ostalih Saveznika, a to je i bio uzrok predaje. Ostaje pitanje neposrednog povoda predaje, što je nesumnjivo bila sovjetska invazija Mandžurije, a ne atomski napadi na Hirošimu i Nagasaki. Kako bismo dodatno razmotrili važnost atomskih napada, bacit ćemo nakratko pogled u povijest ratovanja i zapitati se pobjeđuje li se razaranjem gradova. Uništenje grada je, naravno, velik i bitan događaj jer gradovi su ekonomska, kulturna, administrativna, demografska i svekolika druga središta, a samim time bitan element života i opstojnosti neke zemlje. Ako je gubitak gradova odlučujući događaj u ratu, povijest je zasigurno prepuna takvih primjera. Pogledajmo primjerice japanskog saveznika Njemačku. Svih 58 gradova i velegradova s populacijom iznad 100.000 bilo je razoreno, kao i mnogo manjih; poginulo je najmanje 300.000 civila (Nijemaca) te, moguće, još toliko stranih radnika; industrija je bila teško oštećena; prometna infrastruktura uvelike razorena... A unatoč tome, Njemačka se predala tek po uništenju najvećeg dijela njenih oružanih snaga, nakon dvije i pol godine nesmiljene angloameričke zračne kampanje! Pogledajmo primjer Tridesetogodišnjeg rata i razaranja Magdeburga, koje je odjeknulo čitavom Europom i, umjesto poraza, galvaniziralo protestante na stvaranje tješnje i efikasnije alijanse te konačno rezultiralo njihovom pobjedom nad katoličkim savezom.

Pogledajmo Američki građanski rat, u kojem su oči sjevernjačkih generala svo vrijeme bile uprte u južnjačku prijestolnicu Richmond, kao glavni cilj. Padom Richmonda (Vicksburga, ili spaljivanjem Atlante) rat, naravno, nije završio. To se dogodilo tek nakon što su trupe generala Leeja bile dovedene u bezizlaznu situaciju kod Appomattoxa. U Američkom ratu za nezavisnost, gubitak niza velikih i važnih gradova nije slomio Washingtonovu vojsku, koja se očuvala i kasnije preokrenula situaciju. U krajnjoj instanciji, imamo primjer divljačkog urbičida u Hrvatskoj, tijekom Domovinskog rata. Jesu li razaranja Gline, Gospića, Dubrovnika ili

¹⁰¹²United States Strategic Bombing Survey Summary Report (Pacific War), <http://www.anesi.com/ussbs01.htm>, (11. 10. 2016.).

uništenje i osvajanje Vukovara odlučili rat, ili pak djelovala slično kao Magdeburg u Tridesetogodišnjem ratu?

U ratovima se uništavanjem gradova ne pobjeđuje; ona su koristan alat pobjede, no svakako ne odlučujući. U ratovima se pobjeđuje uništenjem neprijatelja na bojnopolju, a ne ubijanjem civila. Koja je razlika u gubitku grada plaćeničkim paležom, napadom stotina bombardera ili bacanjem jedne bombe? U konačnici – nikakva. Nasuprot sumnjivom argumentu odlučujućeg djelovanja atomskog oružja, imamo ulazak druge velike sile u rat. Sile o kojoj je ovisila japanska mogućnost borbe na domicilnom arhipelagu te sile u koju je japanska diplomacija polagala sve nade za medijaciju u mirovnim uvertirama i kasnije pregovorima. Sovjetskim napadom na Mandžuriju, obje su kombinacije postale neodržive, dok je brzopotezni mat Kvantunške armije isključio bilo kakvu potencijalnu mogućnost nastavka borbe protiv Crvene armije na Korejskom poluotoku. Materijalni i psihološki učinak komunističke invazije, bio je, klišeizirano rečeno, kap koja je prelila čašu, dok je i sama mogućnost sovjetske okupacije – koliko god bila malo vjerojatna – zasigurno prestravila cara jer bi značila konačan i bezuvjetan kraj dinastije.

Što se Staljina tiče, sve što je postigao ratom protiv Japana, mogao je postići kao mirovni medijator, s obzirom na japansku spremnost odricanja svih dobitaka ostvarenih u Rusko-japanskom ratu 1904. – 1905., kao plaću za takvu ulogu. Razloge za ulazak u rat, osim obećanja predsjedniku Rooseveltu, možemo tražiti i u potrebi pokazivanja sovjetske snage Zapadu, osvete Japanu za poraz 1904. – 1905., kao i u Kobinoj vrlo privatnoj želji – velikoj pobjedi s upravo dodijeljenim mu činom generalisimusa, a vjerojatno i u strahu da će Amerikanci pronaći način za odustajanje od dogovora iz Jalte, ne budu li sovjetske trupe ubrzo na tim teritorijima. Naposljetku, ostaje još samo jednom za ponoviti – Japan je poražen tijekom tri i pol godine borbi, napora, žrtava i hrabrosti Saveznika predvođenih Sjedinjenim Američkim Državama, dok je posljednji veliki udarac i neposredni povod za donošenje odluke o kapitulaciji bio sovjetski napad na Mandžuriju. Atomske su bombe, u kontekstu promatranog događaja, daleko unutar margina postavljenih dotadašnjom bombarderskom kampanjom i bez većeg direktnog utjecaja na daljnje događaje. Možda bi više atomskih napada promijenilo shvaćanja i stavove japanske vrhuške, no to – na njihovu i našu sreću – nikada nećemo doznati.

LITERATURA:¹⁰¹³**Knjige, magisteriji, stručni članci:**

- ARENS, Mark P., V [Marine] Amphibious Corps Planning for Operation Olympic and the Role of Intelligence in Support of Planning, <http://fas.org/irp/eprint/arens/> (17. 3. 2016.)
- ASADA, Sadao, *The Shock of the Atomic Bomb and Japan's Decision to Surrender: A Reconsideration*, The Pacific Historical Review, Vol. 67, No. 4, University of California Press: Oakland, 1998., 477.-512
- BAUER, Jack, *Olympic vs Ketsu-go*, Marine Corps Gazette, Vol. 49, No. 8., Quantico, 1965.
- BUTOW, Robert J. C., *Japan's Decision to Surrender*, Stanford University Press: Stanford, 1954.
- DENNIS, Alec, *Gyokusai and Ketsu Go: The Delays in the Forcing of the Japanese Surrender in the Summer of 1945*, Primary Source Volume V: Issue I, Indiana University, Bloomington, 2013., 32.-36
- DEUTSCHER, Isaac, *Staljin. Politička biografija*, Globus: Zagreb, 1977.
- FOWLER, Eric S., *Japan's Imperial Institution and the U.S. Strategy to End World War II*, Command and General Staff College: Ft. Leavenworth, 2012.
- FRANK, Richard B., *Downfall: The End of the Imperial Japanese Empire*, Random House: New York, 1999.
- GLANTZ, David M., *August Storm: The Soviet 1945 Strategic Offensive in Manchuria*, Command and General Staff College: Ft. Leavenworth, 1983.
- GLANTZ, David M., *August Storm: Soviet Tactical and Operational Combat in Manchuria, 1945*, Command and General Staff College: Ft. Leavenworth, 1983.
- HASEGAWA, Tsuyoshi, *Racing the enemy. Stalin, Truman and the Surrender of Japan*, Harvard University Press: Harvard, 2006.
- HASTINGS, Max, *Retribution: The battle for Japan 1944 – 1945*, Vintage Books: New York, 2009.
- KORT, Michael, *The Columbia guide to Hiroshima and the Bomb*, Columbia University Press: New York, 2007.
- KOSHIRO, Yukiko, *Imperial Eclipse: Japan's Strategic Thinking about Continental Asia before August 1945*, Cornell University Press: Ithaka, 2013.
- MACEACHIN, Douglas J., *The Final Months of the War With Japan*, CIA Center for the Study of Intelligence: CSI 98-10001, <https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/books-and-monographs/the-final-months-of-the-war-with-japan-signals-intelligence-u-s-invasion-planning-and-the-a-bomb-decision/csi9810001.html> (18. 6. 2016.)

¹⁰¹³Budući da je većina internetskih portala i stranica korištenih pri pisanju članka navedena u bilješkama zajedno s pripadajućim internetskim poveznicama i datumom pristupanja, ti izvori nisu posebno navedeni u ovoj sekciji, odnosno navedeni su samo oni koji se ne spominju u bilješkama.

- MCNAUGHTON, James C., *Nisei Linguists, Japanese Americans in the Military Intelligence Service during World War II*, Military Bookshop: Washington D. C., 2007.
- PRIKRIL, Boris, *Pakao Pacifika 2: Propast flote „Izlazećeg sunca“*, Marjan tisak: Split, 2005.
- TAI-CHUN, Kuo & HSIAO-TING, Lin, *T. V. Soong In Modern Chinese History: A look at his role in Sino-American Relations in World War II*, Hoover Institution Press: Stanford, 2006.
- WEINBERG, Gerhard L., *A World at Arms: A Global History of World War II*, Cambridge University Press: Cambridge, 2010.
- WILSON, Ward, *The Winning Weapon? Rethinking Nuclear Weapons in Light of Hiroshima*, International Security Vol. 31, No. 4, MIT Press: Cambridge, 2007., str. 162.-179

OSTALO:

- Army service forces manual M354-8A, *Civil affairs handbook, Japan Section 8A: Industry*, 1944.
- Nuclear Files, *Telegrams Togo-Sato. Japanese peace feelers in the Soviet Union, correspondence between: Naotaki Sato, Japanese Ambassador to the Soviet Union and Togo Shigenori, Japanese Minister of Foreign Affairs*,
http://www.nuclearfiles.org/menu/library/correspondence/togo-sato/corr_togo-sato.htm (2. 6. 2016.)
- Office of Strategic Services; Research and Analysis Branch, *Japanese seizure of French Indochina*, Current Intelligence Study No. 4/March 1945.

SUMMARY

“To bear the unbearable”: the capitulation of Japan in 1945.

From the spring of 1945, Japan intensified efforts for termination of war. On one hand, diplomatic activity was aimed at Moscow, trying to buy the Soviet mediation through sizeable concessions on the Asian mainland, that would effectively nullify all of Japan's gains from 1904-5 war with Russia, and on the other hand, military prepared for the decisive battle that would drain the American will for war and make them accept negotiated peace. The lowest common denominator for both combinations was the preservation of Soviet neutrality and Japanese pursued it with all means available. As far as the USA is concerned, in the time of the Conference in Yalta, they were convinced that the Soviet intervention is essential for successful continuation and termination of the war. Between Yalta and Potsdam circumstances changed drastically and it was felt that the Soviet engagement is no longer essential, but due to General Marshall's wishes, Truman dared not to renege Roosevelt's invitation to Stalin to join the war against Japan. However, he tried to stall the Soviet entrance and to force Japan to surrender before that happens, by all means available. One of those was the newly developed atom bomb, tested with success during the Potsdam Conference. As the result, the Allies issued the Potsdam Proclamation as an ultimatum to Japan, before the rain of destructions is brought upon it. Unfortunately, Japanese saw it as a mere propaganda and chose to ignore it, so the US military proceeded with the atomic attacks on Hiroshima and Nagasaki. Japanese leadership wasn't too impressed with the bomb. To them, it was just two more cities lost, atop already more than sixty scorched ones! Only after the Soviet attack on the Kwantung Army, and it's

speedy defeat, did they accept that the situation is hopeless and that the capitulation is the only course of action still open. Aided by Hirohito's "sacred decision" they finally surrendered.

Key words: Hiroshima, Nagasaki, Hirohito, capitulation, Red Army, Kwantung Army, Manchuria, atom bomb